

**Pražská vysoká škola psychosociálních studií**



**Sociální začlenění a výchova romských dětí v náhradní  
rodinné péči**

Bc. Iveta Jelínková

vedoucí práce: Mgr. Eva Petráková

**Praha 2011**

**Prague college of psychosocial studies**

**Social incorporation and upbringing of Romany children in  
surrogate family care**

Bc. Iveta Jelínková

The Diploma Thesis Work Supervisor: Mgr. Eva Petráková

**Praha 2011**

**Anotace:** Hlavním tématem práce jsou romské děti v náhradní rodinné péči. Nejčastějšími formami náhradní rodinné péče jsou osvojení a pěstounská péče. Autorka píše o romském národě, jeho specifických znacích a zvyklostech. V práci dále popisuje dlouhý proces, kterým musí uchazeči o náhradní rodinnou péči projít. Zmiňuje se o dlouhé době čekání před přijetím dítěte do rodiny, dále o zátěžích, které si přenáší dítě do náhradní rodiny z rodiny biologické. V této souvislosti se zvláště soustředí na specifika romských rodin a problémů z nich vyplývajících. Krátce se také věnuje problematice psychické deprivace, kterou děti trpí v nefunkční rodině nebo v ústavní péči, a jež většinou předchází umístění do nové rodiny.

V praktické části autorka popisuje konkrétní případ pěstounské péče. Zaměřuje se na anamnestické údaje budoucích rodičů, na důvody jejich snahy o získání dítěte. Popisuje situaci dětí, píše o jejich biologické rodině. Píše o průběhu pěstounské péče. V závěru práce odpovídá na tři otázky, jež souvisí s neúspěchem či problémy pěstounské péče.

**Klíčová slova:** dítě, péče, Romové, výchova, rodina.

**Abstract:** The dominant theme is are Romany children in surrogate family care. The most frequent forms of surrogate family care are adoption and foster-care. The author writes about Romany nation, it's specific characteristics and conventions. She also describes in her work a long process, through which applicants for surrogate family care have to pass. She mentions a long time waiting before taking the child to the family, then she mentions stress, which children brings to surrogate family care from it's biological family. In this connection she is especially concentrated on specifics of Romany families and problems, which follow from them. She also shortly attends to problematic otal deprivation, by which are children suffering in non-functional family or in institutional care and which is before the setting to new family.

In a practical part the author describes concrete cases of foster-care. She is focusing on anamnesical data of future parents, reasons of their pursuit of child. She describes the situation of children, she writes about their biological family. She writes about the course of surrogate family care. At the close of the essay she answers three questions, which are connected with failure or problems of surrogate family care.

**Key words:** child, care, Romany, upbringing, family

*„Prohlašuji, že jsem tuto písemnou práci k magisterské zkoušce vypracovala samostatně a cituji v ní veškeré prameny, které jsem použila.“*

V Praze, dne 25.8.2011

Bc. Iveta Jelínková

Děkuji své vedoucí diplomové práce Mgr. Evě Petrákové za pomoc a podporu při psaní. Dále děkuji paní Mgr. Miluši Vokálové, vedoucí Oddělení sociálně právní ochrany dětí, Obvodního úřadu Praha 1, že byla ochotna poskytnout mi potřebné informace.

# Obsah

Úvod .....	6
1 Definice klíčových pojmů .....	9
1.1 Dítě .....	11
1.2 Péče .....	11
1.3 Romové .....	11
1.4 Výchova .....	12
1.5 Rodina .....	12
2 Romský národ .....	14
2.1 Původ Romů .....	15
2.2 Romská komunita .....	17
2.2.1 Romské zvyky a náboženství .....	19
2.2.2 Romský jazyk .....	20
2.2.3 Romská zaměstnání a řemesla .....	20
2.2.4 Vzdělávání a výchova .....	21
2.3 Charakteristické znaky romského národa .....	22
2.3.1 Vztahy rodičů a dětí, romská rodina .....	23
2.3.2 Způsob bydlení Romů .....	24
2.3.3 Typické psychologické rysy Romů a jejich dětí .....	25
3 Náhradní rodinná péče .....	27
3.1 Osvojení .....	28

3.1.1 Osvojení zrušitelné a nezrušitelné .....	29
3.2 Pěstounská péče .....	30
3.2.1 Klasická pěstounská péče .....	31
3.2.2 Poručenská péče .....	32
3.2.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu .....	33
3.3 Hostitelská péče .....	34
4 Zprostředkování náhradní rodinné péče .....	35
4.1 Odkud přicházejí opuštěné děti .....	35
4.1.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy .....	36
4.2 Nároky na rodiče v náhradní rodinné péči .....	38
4.3 Období čekání a příprava na přijetí dítěte .....	38
4.4 Přijetí dítěte do rodiny .....	39
5 Romské děti v náhradní rodinné péči .....	41
5.1 Funkce rodiny .....	42
5.2 Příčiny a projevy psychické deprivace .....	43
5.3 Problémy dětí v náhradní rodinné péči .....	44
5.3.1 Romské děti před vstupem do náhradní rodinné péče .....	45
5.3.2 Romské děti v náhradní rodinné péči .....	46
6 Praktická část .....	47
6.1 Seznámení s případovou studií – Petr .....	47
6.2 Anamnézy .....	47
6.2.1 Osobní anamnéza rodiny dítěte a jeho biologické rodiny ..	47
6.2.2 Osobní anamnéza pěstounky .....	48
6.2.3 Osobní anamnéza pěstouna .....	49

6.2.4 Rodinná anamnéza pěstounů .....	49
6.3 Znalecké posudky .....	50
6.3.1 Psychologický posudek pěstounky .....	50
6.3.2 Psychologický posudek pěstouna .....	51
6.4 Průběh pěstounské péče Petra .....	51
6.5 Seznámení s případovou studií – Adam .....	54
6.6 Průběh pěstounské péče Adama .....	56
6.7 Zhodnocení informací .....	59
Závěr .....	62
Literatura .....	63



# Úvod

Jako téma své diplomové práce jsem zvolila „Sociální začlenění a výchova romských dětí v náhradní rodinné péči.“ Tato práce navazuje na mou bakalářskou práci o pomoci, výchově a péči o děti v náhradní rodinné péči.

Uvedené téma jsem si vybrala nejen proto, že jsem pracovala s dětmi jako sociální pracovnice na obvodním úřadě, byla jsem vedoucí sociálního programu Pomoc ohroženým dětem v Olivově dětské léčebně, ale také proto, že i v současné době ve své poradenské praxi pracuji především s dětmi. Při své praxi také hodně pracuji s dětmi různých národů, ras a etnických skupin.

Problematicke náhradní rodinné péče je věnována, a i v minulosti byla vždy věnována, velká pozornost, specifická pozornost je pak obrácena na romské děti, jež jsou také velmi často vychovávány v náhradních rodinách. Již v kasuistice své bakalářské práce jsem se touto tematikou zabývala a poté jsem problematiku romských dětí v náhradní rodinné péči začala více sledovat, a to především proto, že mě překvapila velká neúspěšnost její realizace.

V první kapitole teoretické části své práce definuji klíčové pojmy objevující se nejen v jejím názvu, ale používám je v celé práci. Pojmy jsou Romové, dítě, péče, výchova a rodina.

Ve druhé kapitole se zabývám historií romského obyvatelstva, jejich původem a tím, odkud přišli. Také specifiky romské komunity, jejími zvyky a náboženstvím, jejich jazykem, zaměstnáním, vzděláním a výchovou. Zmiňuji se o charakteristických rysech romského národa, vztazích mezi rodiči a dětmi, o jejich způsobu bydlení. Věnuji se typickým psychologickým rysům Romů a psychologickým vlastnostem romských dětí.

Třetí kapitola věnuje samotné náhradní rodinné péči. V souvislosti s ní se píše o osvojení, ve starších publikacích pak jako o adopci. O osvojení se zmiňuji v souvislosti s osvojením zrušitelným a nezrušitelným. Ke každému z těchto způsobů přináším definice a výklady jednotlivých autorů i vlastní zkušenosti. Rozsáhleji se zabývám i další formou náhradní rodinné péče a tou je pěstounská péče - a to klasická pěstounská péče, jejíž další formou je příbuzenská pěstounská péče. Dále uvádím poručenskou péči a péči na přechodnou dobu a další formu náhradní rodinné péče, kterou zmiňuji, je hostitelská péče.

Čtvrtá kapitola je věnována procesu zprostředkování náhradní rodinné péče. Než nevlastní rodiče dostanou do své péče dítě, musí projít dlouhým a pro ně nepříjemným procesem. Jsou povinni podat žádost s mnoha přílohami a doporučeními, projít psychologickým vyšetřením, přípravnými kurzy pro budoucí náhradní rodiče. Po schválení

žádosti pak přichází dlouhá doba čekání na vhodné a právně volné dítě a v těch šťastnějších případech dochází k vlastnímu přijetí dítěte do rodiny. Zmiňuji se o tom, odkud přicházejí děti, jež jsou umisťovány do náhradní rodinné péče, a jak se „hledají“ rodiče pro opuštěné děti.

V páté kapitole píše o rodině, o jejích společenských funkcích a důležitosti pro úspěšný vývoj dítěte. Zmiňuji psychickou deprivaci, o níž většina autorů píše právě v souvislosti s ústavní výchovou dětí a poté s jejími projevy u dětí, jež z ústavní výchovy či nefunkční rodiny odcházejí právě do náhradní rodinné péče. Píše o obecných problémech dětí v náhradní rodinné péči a o problémech specifických, s nimiž se setkáváme u romských dětí.

Praktická část obsahuje dvě podrobné případové práce a cílem práce je snaha odpovědět na otázky:

1. Proč si pěstouni brali do náhradní rodinné péče romské děti, o nichž původně vůbec neuvažovali, jaká byla jejich motivace?
2. Z jakých důvodů byla náhradní rodinná péče romských dětí neúspěšná?
3. Co romské děti odvádělo z náhradní rodiny?

# 1 Definice klíčových pojmů

## 1.1 Dítě

Dítětem je podle HARTLA a HARTLOVÉ (2000) lidský jedinec, a to v období od svého narození až do patnáctého roku života, po právní stránce o něm mluvíme jako o nezletilci. O dítě jako o nezletilé, nedospělé osobě píše také MATOUŠEK (2003). Uvádí, že dítě je člověk mladší 15 let a to podle některých platných právních norem naší republiky. To je v rozporu s konvencemi mezinárodních organizací, kde o dítěti mluví jako o člověku mladším než 18 let.

## 1.2 Péče

Ve smyslu sociálním HARTL a HARTLOVÁ (2000) definují péči jako úsek společenské péče, zaměřující se na ochranu oslabených jedinců, neboť ti nemají schopnost vykonávat svoji společenskou funkci – jedná se například o děti propuštěných osob z ústavní výchovy, rozvádějících se rodičů nebo pacientů propouštěných z psychiatrické léčebny. V souvislosti s dávkami sociální péče mluví o péči MATOUŠEK (2003). Jedná se o domácí či paliativní a pěstounskou péči, o pečovatelskou službu a o ranou nebo rodičovskou péči.

Pečovat podle ŠKOVIERY (2007) je málo, protože z péče může být neosobní proces, jenž může mít pouze obslužný charakter. Péče jako taková je dlouhodobá či celoživotní a týká se všech.

## 1.3 Romové

Podle BARTÁKA aj.(1999) Romové - Cikáni jsou souhrnem etnických skupin majících společný původní jazyk a kulturní rysy. Romové podle nich nemají společné souhrnné jméno, ve střední a východní Evropě si říkají Roma a jejich jazykem je romština. Jejich předky jsou podle něj zřejmě Domové nebo Čandalové ze střední a severozápadní Indie, kde patřili k nejnižší společenské vrstvě. Počátky jejich migrace z Indie do celého světa jsou datovány do doby před 1 000 lety.

HORVÁTHOVÁ (2002, s. 5) píše, že podle všeobecně rozšířeného názoru: „*Cikáni byli vždycky společenská spodina, vždyť už i v té Indii patřili k nejpodřadnějším lidem*“.

Šest milionů lidí žijících v Evropě se podle MANNA (2001) od ostatních obyvatel liší očima, vlasy, tmavší barvou pleti a jiným jazykem a kulturou. Nemají vlastní stát a žijí roztroušeni vždy mezi majoritním obyvatelstvem. Buď se jmenují Cikáni, Zingari, ale i Gitanos či Gypsies a oni sami se označují jako Roma, česky Romové. Tak si podle něj říkají všichni Romové žijící v Čechách, na Slovensku nebo v Polsku.

## 1.4 Výchova

HARTL a HARTLOVÁ (2002) uvádějí, že výchova je záměrné a více či méně systematické rozvíjení rozumových a citových schopností člověka. Utváří se díky ní nejen postoje člověka, ale také způsoby chování a to v souladu s cíli dané skupiny či kultury. WERNER (2002) zase píše o tom, že veškerá výchova je v nějakém smyslu obecnou pomocí a také osobní pomocí. Pojem výchova samostatně nedefinuje MATOUŠEK (2003), ale píše o ní v souvislosti s rodičovskou péčí, společnou výchovou, stálostí výchovného prostředí, středisky výchovné péče, rodinou či rodinnou politikou.

V souvislosti s náhradní rodinnou péčí mluví ŠKOVIERA (2007) o tom, že péče je mnohem vhodnější termín než výchova. Pojem výchova je podle něj širší a zahrnuje v sobě vlastně péči. Pečovat lze ale i bez toho, abychom vychovávali, výchovu pak spojuje především s dětmi.

## 1.5 Rodina

Podle HARTLA a HARTLOVÉ (2000) je rodina společenská skupina, spojena manželstvím nebo pokrevními vztahy, odpovědností a vzájemnou pomocí. MATOUŠEK (2003) vidí rodinu v tradičnějším a užším pojetí, jako skupinu lidí spojenou pouty pokrevního příbuzenství nebo právních svazků.

BARTÁK aj. (1999) píše o rodině jako sociologickém společenství, kde jsou osoby spjaty manželským nebo pokrevním příbuzenstvím. Mluví také o tzv. malé rodině, kterou tvoří manželský pár a jeho potomci, a o rodině velké, ve které je minimálně třígenerační společenství lineárních potomků.

MATOUŠEK (1997) ještě doplňuje, že rodina má biologický význam pro udržení lidstva a je základní jednotkou každé společnosti.

## 2 Romský národ

Při zkoumání romského národa je vždy třeba vycházet z jeho historie, neboť ta zásadně ovlivnila vývoj romské kultury a národní identity. Odtud se odvíjejí nejen romské zvyklosti, ale také postoje, některé charakterové vlastnosti, velmi hluboce zakořeněné.

Po opuštění své pravlasti byli Romové jen menšinou každé společnosti, ve které se nacházeli. Skupinou, která nestojí v centru zájmu a dění. Historické prameny se o Romech zmiňují pouze v souvislosti s problémy a porušováním pravidel dané společnosti. Pokud bychom chtěli podle HORVÁTHOVÉ (2002) sestavovat obraz Romů jen na základě zmínek o tom, že pouze žebrali, kradli, toulali se, mámili lidi či prováděli nepřístojnosti, získali bychom o nich obraz poněkud zploštělý. Vzniká takový obraz, jaký vnímá majoritní společnost bez známek toho, co sami Romové prožívali a prožívají. K sestavení obrazu Romů je nutné využít celou oblast jejich duchovní kultury, jež se především odráží v ústní lidové slovesnosti, jež jako jediná umožňuje ukázat romskou minulost z etnika samotného.

Romové se od ostatních lidí v podstatě neliší, podle HORVÁTHOVÉ (2002) se umí stejně radovat, milovat, být sebestřední, nenávidět, bojí se nemocí a smrti. Jejich děti chodí do škol, kde se učí o historických kořenech svých spolužáků, ale o své historii toho příliš nevědí. Je to zřejmě proto, že literatura o romských dějinách teprve vzniká. Romové všechny své získané zážitky, zkušenosti, příběhy či moudrosti po svých předcích předávají ústně, v písních, tanci, pohádkách či pořekadlech.

Veřejnost vůči nim cítí odstup a tím je od sebe odděluje. Tyto zdánlivě nepřekonatelné rozdíly musíme hledat v minulosti, v jejich historii, nikoli v Romech samotných. Jako etnikum se formovali za určitých podmínek v daných historických souvislostech, o kterých, podle mého názoru, majoritní společnost neví nebo nechce vědět, nebere je v úvahu. Je pro ni důležitá současnost a budoucnost a do minulosti jiného etnika se příliš vracet nechce. A to by bylo u nás v případě Romů více než žádoucí.

Člověk by měl mít vybudovaný vlastní názor, jenž vychází z vlastního přesvědčení a z vlastních zkušeností. Názory by dle HORVÁTHOVÉ (2002) měly být postaveny na kvalitních základech, které se neobejdou bez znalostí historických souvislostí. O Romech se říká, že kradou, jsou s nimi pouze problémy. Jde o výroky, jež se říkaly, říkají a zřejmě i nadále říkat budou, pokud z nich nevytěžíme něco nového, nepokusíme se objasnit příčiny chování, které je tak často podrobováno zasloužené kritice. Toto chování někde vzniklo, má své prameny a souvislosti, což určitě není omluvou pro současné nedostatky na straně Romů.

Podle mého názoru je však tento problém nejen problémem Romů samotných, ale i problémem společnosti v níž, žijí.

## 2.1 Původ Romů

Hodně dlouho se mluvilo o tom, že Romové pocházejí z Egypta. Dnes už jistě víme, že jejich pravlastí je Indie, v níž patřili k nejchudší skupině obyvatelstva a žili kočovným způsobem. Živili se zpracováním kůží, dřeva, hlíny, kovářstvím, výrobou košťat a košíků, prodejem a chovem koní, bavili ostatní tancem a hudbou.

Předkové dnešních Romů začali opouštět Indii v průběhu 9. a 10. století a putovali ve skupinách přes Persii, Arménii a Malou Asii do Evropy. Do střední Evropy začali pronikat po skupinách v průběhu 12. a 13. století z Balkánu podél Dunaje. Skupiny přicházely v čele s „králem“ Sindelem a „vévody“ Panuelem, Ondřejem a Michalem. Jak se MANN (2001) zmiňuje, mluvili o sobě jako o poutnících z Malého Egypta, kteří jako kající hříšníci musí putovat po světě.

Místní obyvatelé nově přicházejícím Romům zpočátku věřili a pohostinně je přijímali. Dokonce se mohli těšit šlechtické ochrany, ochrany panovníků i papeže, jež jim vydávali i ochranné listiny – glejty. Zároveň podle MANNA (2001) byli jakýmsi samosprávným národem, což vyplývá z jedné ochranné listiny pro „cikánského vévodu Ladislava“ (1423): „...*Pokud však mezi samotnými cikány vznikne nějaká neshoda, ne vy ani žádný z vás, ale pouze tentýž vévoda Ladislav má dovoleno provinilce soudit anebo osvobodit*“ (MANN, 2001, s. 8).

Vztah evropského obyvatelstva se k Romům od 15. století začal měnit. Církevním představitelům se zdálo, že chování kočujících Romů není shodné s tehdejší představou křesťanských kajících, za něž se vydávali. Původní pohostinnost se tak začala měnit v nedůvěru a otevřené nepřátelství. Pro Romy tímto začalo období krutého pronásledování. MANN (2001) píše o tom, že v mnoha zemích byli Romové postaveni mimo zákon, na hranicích byly vyvěšeny cedule s vyobrazením toho, co je čeká po překročení hranic – zmrzačení, mučení, poprava,....

I NAVRÁTIL aj. (2003) ukazuje na zákaz usazování kočujících romských společenství, beztrestné zabíjení romských mužů a také častý zákaz samotného kočování. Objevil se dokonce i zákaz pohybovat se ve skupinách více než dvou či tří osob, a tak si Romové podle MANNA (2002) nemohli vybrat žádný způsob existence, aniž by tím porušovali zákon. Podle

mě již zde můžeme hledat původ jednoho z častých znaků romské společnosti, porušování zákona.

V roce 1427 byli Romové vyloučeni za porušování křesťanské morálky (nedodržování půstu, věštění, hádání z ruky, drobné krádeže) z církve. Zabít Roma se nepovažovalo za zločin, a tak v mnoha zemích docházelo k jejich vyvražďování, což trvalo až do poloviny 18. století.

V průběhu 18. století ze strany osvícených panovníků docházelo ke snaze o trvalé usazení Romů a o jejich asimilaci. Chtěli z nich na základě nařízení z let 1761 a 1773 Marie Terezie a Josefa II. udělat rolníky. Byl také kladen důraz na jejich školní docházku, výchovu dětí a zlepšení hygienických podmínek. Měli však zákaz používat svůj tradiční oděv, vlastní jazyk, nesměli mezi sebou uzavírat sňatky a jejich děti měly být předávány na výchovu sedlákům. Jak MANN (2001) uvádí, postupně Romové přešli k usedlému způsobu života a začali se živit převážně svými tradičními řemesly, jako bylo například kovářství. Docházelo k rozvoji romské hudebnosti, hráli na většinu hudebních nástrojů, především na housle, zpívali a tančili. Hudba a píseň mají velký význam i v jejich současném životě.

V 19. století začaly na okrajích některých měst vznikat romské osady. Zde je podle mě důležité zmínit soužití Romů a sedláků. Romové byli levnou pracovní silou, a protože nevlastnili půdu, výměnou za svou službu od sedláků získávali například potraviny a obnošené šatstvo. Kočovným způsobem života podle MANNA (2001) žili nadále pouze olašští Romové, jež od poloviny 19. století žili v postavení otroků v knížectví Valašsko a Moldavsko. Poté, kdy bylo otroctví v těchto zemích zrušeno, rozprchli se po celém světě. V západní Evropě kočují většinou dodnes.

NEČAS (1995) dále uvádí, že k dalšímu pohybu Romů došlo na sklonku 30. let, kdy utíkaly celé rodiny i jednotlivci z nacistického Německa a z okupovaných rakouských oblastí do Československa, což mělo u nás za následek zvýšení počtu romské populace. V souvislosti s Romy tak určitě nelze opomenout období druhé světové války, kdy Romové spolu s Židy byli považováni za méněcenné, a proto neměli právo na život.

V průběhu druhé světové války byly z evropských zemí postupně od roku 1943 soustředěny tisíce Romů a Sintů v Osvětimi-Březince, v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu, roku 1940 zde byly zřízeny „cikánské tábory“. Jak MANN (2001) uvádí, byli Romové v koncentračních táborech označováni našitým černým trojúhelníkem a odhady říkají, že jich během druhé světové války v Evropě zahynulo na 300 000.

Po únoru 1948 se Romové stávají poprvé rovnoprávními členy společnosti, a to jim zaručila ústava. Státní orgány se začínají intenzivně zabývat, jak tzv. cikánskou otázku v budoucnosti řešit. HORVÁTHOVÁ (2002) uvádí, že vládnoucí Komunistická strana



Československa dala přednost státem řízené asimilaci. V říjnu 1958 byl schválen *Zákon č. 74 o trvalém usídlení kočujících osob*. Cílem řízené asimilace byla snaha zařadit Romy mezi ostatní obyvatelstvo a postupně smazat všechny rozdíly odlišující je od ostatních.

Dalšími zásadními kroky státu, jež ovlivnily osudy Romů u nás, byla především od roku 1965 realizovaná likvidace romských soustředění, s níž zároveň docházelo k rozptylu jejich obyvatel. Zanikly i rodové komunity, velkoměstská anonymita znemožnila vzájemný dohled nad dodržováním tradičních zvyklostí. Rozptyl provázelo například i necitlivé usidlování Romů z odlišných prostředí a skupin vedle sebe. „Právě v tomto období došlo k největší morální devastaci Romů jako svébytné etnické skupiny. Základem pro chybný postup byla záměrná klasifikace Romů jako příslušníků sociální, přesněji sociálně-patologické skupiny obyvatel, nikoliv skupiny etnické, jež má právo na pěstování a rozvoj specifík. Specifika kulturní a etnická pak byla považována za nežádoucí projevy retardace“ (HORVÁTHOVÁ, 2002, s. 53).

Koncem šedesátých let dostávají Romové poprvé šanci podílet se na řešení otázek, jež jsou s nimi spjaty, romští představitelé vlastní organizaci, Svaz Cikánů-Romů. Od počátku sedmdesátých let státem řízená asimilace byla nahrazena koncepcí společenské integrace, jež se zdála být mírnější. Přesto Romové jako svébytná etnická skupina nebyli podle HORVÁTHOVÉ (2002) před rokem 1989 uznáni a byli nadále považováni za sociálně retardovanou skupinu, kterou je nutné dle vzoru majoritní skupiny převychovat.

## 2.2 Romská komunita

Komunita podle HARTLA a HARTLOVÉ (2000) je v širším slova smyslu společenství v dané lokalitě, například sousedství. Může jít i o skupinu, která sdílí společné zájmy, pravidelně se schází, má společné cíle. Dále píše o komunitě lokální, kde lidé společně žijí na jednom místě, což dobře definuje právě Romy. Její vznik je typický pro lokalitu odsouzenou k ekonomickému strádání, lidé patřící do komunity ztrácí víru v možnost zaměstnání v globalizované ekonomice. V důsledku toho se vyvíjí systém sousedské výpomoci.

Romská komunita byla podle HORVÁTHOVÉ (2002) vytvořena především rodem či rozšířenou vícegenerační rodinou, měla svou hierarchii a všichni její členové se řídili nepsanými zákony, zvykovými etickými normami, jež pro ně byly specifické. V čele skupiny například stála osoba mající přirozenou autoritu a byla schopna komunikovat s okolím, hlavně neromským, a zároveň udržovat komunikaci ve vlastní skupině, komunitě. Této osobě se říkalo vajda, mujalo či šeralo Rom a o důležitých věcech nerozhodovala sama, nýbrž společně

s ostatními členy skupiny a všemi muži. Důležitou úlohu ve skupině měli staří lidé, a to díky svým životním zkušenostem a své životní moudrosti.

Romská skupina byla ve většině případech v majoritní společnosti nevíтанá a byla obklopena nepřátelským prostředím, ve kterém musela fungovat jako samostatná jednotka. V tomto prostředí jí hrozilo neustálé nebezpečí, proto byla nucena se v případě ohrožení urychleně přesunout do bezpečí, což bylo realizovatelné pouze v případě, jednalo-li se o dobře fungující skupinu. Jak HORVÁTHOVÁ (2002) zdůrazňuje, člověk jako samostatný jedinec nic neznamenal, síla byla pouze v kolektivu, ve kterém měl každý své místo, a stal se tak nedílnou součástí skupiny. Skupina měla svá rodová pravidla, jejichž dodržování mělo velký význam, neboť překročení pravidel a následné nepotrestání viníka znamenalo pro celou skupinu ohrožení. Pokud byl viník potrestán, byl souzen radou starších a nejhorším trestem bylo vyloučení ze skupiny. Tyto rodové zákony byly tradovány pouze ústně a vytvořeny pro ochranu skupiny a uplatňovány pouze uvnitř komunity. HORVÁTHOVÁ (2002) píše o tom, že krádeže a jiné ústrky páchané na majoritních skupinách byly pro skupinu přínosem a postupně se pro Romy stávaly běžnými a přirozenými.

Přísnější pravidla v romských skupinách platila pro ženy, na něž byly kladeny vyšší nároky. Ženy měly mnohdy na starost nejen péči o děti a jejich výchovu, vaření a domácí práce, ale také starost o obživu celé rodiny. Nepromíjely se jí žádné odchylky od normy a především nesměla být nevěrná svému muži. Muž se považoval za garanta rodiny a její cti a nevěra u něj nebyla tak přísně hodnocena jako u ženy.

V souvislosti s romskou komunitou se HORVÁTHOVÁ (2002) zmiňuje o tom, že majetek všech členů komunity se považoval za společný, krádeže uvnitř komunity byly nevídané a nepřípustné. Romové nelpěli na věcech materiálních a to proto, že oblečení i věci denní potřeby dostávali od jiných použité a obnošené a po použití je hned vyhodili. Vyplývá to především z jejich kočovného způsobu života, kdy při neustálém územním pohybu nebylo výhodné zbytečně věci hromadit a převážet z místa na místo. Naučili se tak příliš se na věci nevázat a ani o ně nepečovat, proto se z materiální kultury Romů mnoho nedochovalo. Výjimkou byly rodinné šperky a hudební nástroje, které se dědily z generace na generaci. Jak můžeme i v dnešní době vidět, nejvíce informací je dnes ukryto v jejich duchovní kultuře, v jazyku a jeho slovesných útvarech.

### 2.2.1 Romské zvyky a náboženství

Romové stejně jako ostatní lidé dodržovali a dodržují při různých příležitostech mnoho zvyků. Vedle všedních dnů přicházely i dny výjimečné jako je narození dítěte, uzavření manželství či rozloučení se s blízkým člověkem. Charakteristické pro Romy byly a stále jsou velké svatby, křtiny a pohřby, při nichž se schází široké příbuzenstvo. MANN (2001) píše o tom, že Romové tyto slavnostní události zdůrazňovali také proto, aby se ochránili před zlými silami, a tak zabezpečili pro svoje rodiny zdraví a štěstí. Rodinné zvyky se předávaly z pokolení na pokolení a nad jejich uchováváním bděly ženy, především starší ženy, kterým říkali „phur daj“ - stará matka.

Před narozením dítěte chtěli všichni vědět, zda to bude děvče nebo chlapec a MANN (2001) se zmiňuje, že na pohlaví dítěte usuzovali podle tvaru břicha. Budoucí matka se nesměla dívat na ošklivé a nemocné lidi a na zvířata, jež byla považována za ošklivá. Aby se jí narodilo zdravé a krásné dítě, směla se dívat jen na věci krásné, měla být veselá, jíst všechno, na co dostala chuť. Poté, co se dítě narodilo a bylo pokřtěno, nemohly mu zlé síly již uškodit.

Romové v minulosti manželství příliš neuzavírali. U mladých, kteří se měli rádi, proběhlo pouze požádání o ruku, kde mladí při hostině pořádané rodinou dívky slíbili, že spolu budou dobře vycházet a budou se mít navzájem rádi a od té chvíle byli považováni za manžele. Velké svatby se pořádaly až později, když mladí našetřili peníze a měli spolu jedno či dvě děti.

Když někdo z komunity zemřel, zavládl v ní veliký smutek. Zemřelému dali do rakve nejkrásnější šaty a jeho nejoblíbenější předměty, každý se se zemřelým přišel rozloučit a při rozloučení ho prosil o odpuštění, pokud mu někdy ublížil. Od úmrtí až do pohřbu nebožtík nezůstával sám, ve dne u něj byly ženy, v noci muži. Romové se mrtvých báli a dělali podle MANN (2001) všechno pro to, aby již nerušili jejich klid a nevrátili se.

Romové emigrací z Indie své náboženství ztratili, a jak uvádí ŘÍČAN (1998), v současné době se nejvíce hlásí k římskokatolické víře. MANN (2001) doplňuje, že k římskokatolické církvi se hlásí většina Romů na Slovensku a k víře řeckokatolické nebo pravoslavné Romové žijící v severovýchodních oblastech. Nedodržují žádná období půstu, náboženské obřady navštěvují jen občas a nedodržují církevní svátky. Jejich víra je podle něj spojením jejich pověr a představ, jejichž kořeny můžeme najít v indické pravlasti, s křesťanským učením a s projevy lidové víry, jež převzali od obyvatel majoritních společností a přizpůsobili je vlastním potřebám.

## 2.2.2 Romský jazyk

Příslušníci romských kočovných skupin nepoužívali písmo jako způsob dorozumívání se, protože neměli možnost se ho naučit. Neexistovala proto u nich literatura, nicméně díky svému mluvenému slovu vytvořili bohatou kulturu, již můžeme najít ve folkloru slovesném, písňovém, hudebním či tanečním. Díky jazyku se podle HORVÁTHOVÉ (2002) předávaly veškeré poznatky a dovednosti z generace na generaci. Z pokolení na pokolení se po celá staletí předával i romský jazyk – romština.

Jazyk, jímž Romové hovoří, patří podle MANNA (2001) do skupiny jazyků indických. Na jejich jazyk měla vliv indická vlast a prostředí, ve kterém právě pobývali. Proto můžeme v romštině najít například slova řecká, perská, arménská či slovanská, u slovenských Romů slova maďarská. NEČAS (1995) se navíc zmiňuje o tom, že podle toho, jak Romové doplňovali svou slovní zásobu přijímáním slov od jiných národů, lze zrekonstruovat jejich trasu postupu do Evropy. Nejvíce slov podle něj Romové převzali z řečtiny a balkánských jazyků. V různých částech Evropy tak hovoří jinými nářečímí, a spolu navzájem se dorozumí.

## 2.2.3 Romská zaměstnání a řemesla

Příslušníci romských skupin v rámci svých rodových uskupení provozovali určitá řemesla, jež byla nutností vzhledem k jejich kočovnému způsobu života. Hovořilo se o řemeslně kočujících Romech, kteří byli kováři, cínovači, opraváři deštníků, dráteníci, brusiči a výrobci dřevěného nádobí a koryt. Romové se také živili předváděním zvířat, akrobacií či loutkoherectvím a ještě dnes se tak uplatňují.

V době, kdy začali žít usedlým způsobem života, byla pro ně dle MANNA (2001) důležitá práce u rolníků, kde pomáhali na poli, při práci kolem domu nebo pásli dobytek. Živili se zpracováním přírodního materiálu ze slámy či proutí, byli zručnými hrnčíři, uměli pálit dřevěné uhlí a hasit vápno.

Jak je známo, byli Romové a dodnes jsou velmi dobrými hudebníky. Dá se předpokládat, že se hudbou a tancem podle MANNA (2001) živili již jejich předkové v Indii. Známí jsou potulní romští hudebníci a tanečníci, jež jsme mohli v Evropě potkat ještě ve 20. století. HORVÁTHOVÁ (2002) píše o tom, že se díky svému hudebnímu nadání mohli začít usazovat v majoritní společnosti a díky společenské poptávce po originálním hudebním projevu byli daleko lépe přijímáni a ekonomicky zabezpečeni.

Nejenom muži, ale i romské ženy přispívaly k vylepšení ekonomické situace rodiny svou

prací. Svým mužům pomáhaly při kovářských pracích, vymazávaly hliněné podlahy a chlebové pece v domech sedláků. Naučily se různým ručním pracím jako je vyšívání, pletení, háčkování. Pletly provazy, vyráběly lana, kartáče a štětky, vázaly košťata.

Známí jsou naopak i ti příslušníci romských skupin, jež dle HORVÁTHOVÉ (2002) provozovali tzv. potulku a živili se podomním prodejem zboží, sběrem surovin a plodin, hádáním z ruky či karet a handlováním s koňmi.

Jak z historie vyplývá, za svou práci Romové většinou nežádali peníze, rádi přijímali potraviny, obnošené šatstvo, starý nábytek a různé potřeby pro domácnost.

#### 2.2.4 Vzdělávání a výchova

Nejen z romské historie, ale i ze současnosti je známo, že vzdělávání a výchova romských dětí neprobíhala a neprobíhá plánovitě a systematicky. Děti se všemu učily tím, že pobývaly ve společnosti dospělých a již od raného dětství se musely podílet na zajišťování potravy pro rodinu a dalších aktivitách. Děti se účastnily vyprávění tzv. romských pohádek – paramisa, pohádky nepostrádaly prvky nadsázky, mýtu, ale i reality. Šlo o příběhy ze života jejich předků, z nichž se děti měly možnost dozvídat životní moudra dospělých a především pochopit etické normy romské skupiny. Obsahem pohádek byl: „.....spíše únik před zlem a uhájení holého života s pomocí vlastní chytrosti, ba přímo vychytralosti a mazanosti“ (HORVÁTHOVÁ, s. 30, 2002).

V současné době je velmi vážným handicapem v oblasti vzdělávání a výchovy romských dětí dle ŘÍČANA (1998) jejich nevyhovující bydlení a životospráva celé romské rodiny. Děti jsou nuceny trávit většinu času v nevyhovujících (přeplněných, nevětraných, vlhkých) místnostech, mají nevhodnou stravu a nepravidelný spánek. Většina romských dětí nenavštěvuje mateřskou školku a v rodině samotné nemá dobrou a dostatečnou školní přípravu. Děti mají jen velmi málo zkušeností s knihou, hračkou, tužkou nebo papírem, chybí jim pro to prostor a příležitost. Ve své praxi jsem se přesvědčila, že situace romských dětí v oblasti výchovy a vzdělávání doznala značných úspěchů, a to především díky tomu, že rodiče pod hrozbou potrestání své děti do škol posílají. I sociální poměry rodin se výrazně zlepšily, stále však se setkáváme s přeplněnými byty romských rodin.

Sami Romové vidí ve vzdělání svých dětí dokonce nebezpečí, podle ŘÍČANA (1998) proto, že by jim podle nich mohlo vzdělání děti odcizit. Často se tak spokojí s tím, že jejich dítě absolvuje několik ročníků základní či speciální školy. V důsledku toho je u romských dětí zaznamenána velká absence a malá snaha rodičů o pravidelnost jejich docházky do školy,

chybí i dostatek domácí přípravy a spolupráce se školou. V současné době došlo i v této oblasti k určitému pokroku, a to hlavně ve spolupráci rodičů se školou. Škola sama všechny vážné problémy a především absence, kdy rodiče nespolupracují, hlásí příslušnému sociálnímu odboru. Ten se pak problém spolu se školou a rodiči snaží vyřešit.

Jako další problém při vzdělávání romských dětí vidí NEČAS (1995) v tom, že děti komunikují dvěma jazyky. Od malinka poslouchají oba způsoby dorozumívání, romštinu používají doma, ve škole jsou naopak nuceny komunikovat jazykem majoritní společnosti.

### 2.3 Charakteristické znaky romského národa

Každý z národů bývá charakteristický svými znaky, jež bývají pro jeho příslušníky typické. Jak uvádí ZELENÝ (2008), jde spíše o rozšířený způsob jednání a chování, o vztahy popisující daný národ pro národy okolní. Tyto znaky bývají důležité pro odlišení jedné skupiny lidí od druhé a jedinec se tak dokáže identifikovat s konkrétní skupinou. Potřebu tohoto začlenění do skupin pociťuje každý z nás již od raného dětství. Již od narození se postupně stáváme příslušníky více skupin, mladí lidé vytváří party, dospělí pak zájmové organizace a v obecnější rovině všichni potřebujeme identitu národní.

Většina národů se v první řadě vymezuje svým jazykem a místem pobytu a dále svou historií, tradicemi a zvyklostmi. U jednotlivých národů nemůžeme nevidět a odmítat jisté zobecňující znaky, jež ho charakterizují, ale neměli bychom na nich stavět vztah a přijímání jednotlivců. Určité specifické prvky charakterizující jednotlivé národy vznikají dlouhodobým soužitím skupiny lidí, jejich vzájemným ovlivňováním a formováním.

O výše zmíněných specifických znacích národů píše především v souvislosti s romským národem, jenž je tématem mé práce. Nejen v Čechách existuje mnoho názorů v pohledu na život romského národa. Tyto názory jsou podle mě většinou přejímány z populární i odborné literatury a stávají se z nich klišé, o nichž nikdo nepřemýšlí a nepochybuje, a tak je stále více pohled na romské společenství deformován. Neměli bychom žádnou skupinu obyvatel charakterizovat jako celek a jejich specifické znaky prohlásit za dominantní a jednoznačné. Vždyť každou ze skupin či etnikum vytvářejí jednotlivci, jež mají své specifické vlastnosti a povahu. Myslím si, že je proto nutné vždy přistupovat k jednotlivci a ne ke skupině jako nedělitelnému celku.

*„Antropologické znaky, které se projevují rozdílností zevnějšku, působí jako zdánlivé potvrzení celkové odlišnosti. Jejich nevýhodou je, že umožňují snadnou diferenciaci Romů, a ti se proto s větší pravděpodobností stávají objektem různých forem diskriminace“*

(VÁGNEROVÁ, 2008, s. 677).

### 2.3.1 Vztahy rodičů a dětí, romská rodina

Příslušníci romské národa vždy kladli a kladou velký důraz na rodinné soužití, rodina s mnoha dětmi je nejpodstatnějším článkem jejich života. „*Zle je tomu, kdo je chudý, ještě hůře tomu, kdo je sám, říká staré romské přísloví. Rodina hrála v životě Romů odjakživa velkou úlohu. Nejdůležitější byly děti, které pro ně byly bohatstvím a štěstím. Ještě v polovině 20. století nebyly na Slovensku výjimkou rodiny s deseti dětmi. I v Čechách jsou romské rodiny zpravidla početnější než rodiny české*“ (MANN, 2001, s. 30).

Na první pohled bylo u Romů patriarchální rodinné uspořádání, ve své vnitřní skryté podobě se však více blížilo matriarchálnímu zřízení. Matka byla ta, kdo rodinu udržoval a v praktické oblasti zaopatřoval, otec rodině vládl navenek. Hlavou rodiny byl vždy otec, jeho povinností bylo vydělávat peníze a jeho rozhodnutím se ostatní museli podřídit. Každodenní život rodiny však závisel na matce, ta manželovy výrobky vzala do velké plachty a nabízela je ve své obci a okolních vesnicích. Za manželovy výrobky někdy dostala peníze, většinou však je vyměňovala za potraviny a šatstvo pro svou početnou rodinu. Přišly i dny, kdy otec zůstal bez práce, peníze došly a rodina hladověla. O rodinu se tak musela postarat matka, chodila po obci a prosila sousedy o jídlo, jež hladové rodině předložila.

V takovém obětavém duchu se nesl i vztah rodičů ke svým dětem. MANN (2001) k tomu uvádí, že je obecně známo, jak Romové svoje děti milují. Romským matkám záleží na tom, aby jejich děti byly veselé a zdravé. Dle DEMETERA (1993) dítě v romské rodině stále někdo nosí, hraje si s ním, dotýká se ho, jiný na něj mluví, zpívá mu nebo s ním tancuje, dítě není nikdy samo a cítí, že je milované. MANN (2001) naopak píše o tom, že se v romských rodinách více věnují dětem prvorozeným a ty, když vyrostou, starají se o své mladší sourozence. Romské matky si dle něj neuvědomují, že s dětmi je nutné od narození mluvit, povídat jim pohádky, cvičit jejich zručnost, učit je poznávat svět. Je tedy patrné, že v romských rodinách převažuje citová vazba nad vztahem rozumovým. Matky se především zaměřují na pocit štěstí svých dětí, na jejich zdraví, neumějí je však dostatečně připravit na to, aby obstály v dnešním světě a zvládaly nároky na ně kladené. Matky samy si s požadavky společnosti nevědí rady, a tak nejsou schopny ani své děti na ně připravit.

Počet dětí v romské rodině není podle NAVRÁTILA (2003) většinou spojován s otázkou, zda rodina řádně dokáže zabezpečit jejich výživu a výchovu.

Ve své praxi jsem se setkala s tím, že výchova v romských rodinách je spíše živelná a

rodiče nejsou dle našich společenských měřítek schopni zabezpečit řádnou výchovu a vzdělání svých dětí, což vede k jejich umístění v kojeneckých ústavech a dětských domovech. Abych však nebyla příliš jednostranná, setkala jsem se i s romskými rodinami, jež se bez velkých problémů identifikovaly s majoritní společností a přebraly všechny její zvyklosti, i ty, jež se týkají rodičovství, výchovy a vzdělávání dětí.

V praxi i nadále platí, že Romové své děti milují, první dítě hýčkají, prvorozený se pak stará o své mladší sourozence. Pokud je dětí hodně, rodina nemá dostatek peněz a prostředků, bezpečné zázemí, matky své děti „odkládají“.

### 2.3.2 Způsob bydlení Romů

Dalším specifickým rysem romské rodiny je jejich bydlení. Získání bytu je určitým problémem pro všechny typy obyvatelstva, získání bydlení pro Romy je komplikovanější proto, že se většinou jedná o vícečetné rodiny, u nichž je zcela normální soužití dvou až tří generací. Znamená to tak koncentraci až deseti lidí v jednom bytě. Jak uvádí NAVRÁTIL (2003), těmito situacemi většinou vznikají další negativní projevy, jimiž je například pro každého člena domácnosti nedostatek osobního a intimního prostoru, prostoru pro učení a hraní a v neposlední řadě i zhoršené hygienické podmínky pro všechny členy rodiny. Tyto podmínky jistě vedou k hluboce podprůměrnému životnímu standardu. *„Kvůli nedostatku obecních bytů a z důvodů absence koncepce sociálního bydlení nemají mladí rodiče z romské komunity šanci získat svůj byt a ani oni sami si jej kvůli své sociální situaci nemohou dovolit pořídit a s pomocí rodičů nemohou z obdobných důvodů počítat. Velký počet osob žijících ve společné domácnosti se samozřejmě odráží i ve výši poplatku za služby, která je součástí nájemného, což nájemníci často řeší nepřihlašováním lidí, kteří v bytech reálně bydlí, což opět tyto lidi bez trvalého pobytu znevýhodňuje“* (NAVRÁTIL, 2003. s. 69).

NAVRÁTIL (2003) se zmiňuje o tom, že Romové většinou bydlí v deprimovaných městských čtvrtích, v bytech nižších kategorií. ŘÍČAN ((1998) píše o tom, že život rodiny se soustřeďuje do jedné velké místnosti, což je odrazem jejich pospolitého rodinného života. Romové mají sklon k častému stěhování se a změně místa pobytu. Stávají se často osazenstvem azylových domů pro bezdomovce. Typickým znakem je též problém „vybydlování“ a devastace bytu. Podle něj lze za pravý důvod „vybydlování“ považovat to, že jimi používané byty jsou gádžovským obydlím, obydlím nemilovaných pánů. Z jejich strany jde tak o projev vzdoru a zoufalství, kdy jsou schopni zničit majetek i sebe.



I v současné době lze z výše uvedeným víceméně souhlasit. Z takovýchto podmínek pocházejí děti, jež přichází do náhradní rodinné péče a je to obraz života jejich biologické rodiny.

### 2.3.3 Typické psychologické rysy Romů a jejich dětí

Většina typických psychologických rysů osobnosti Romů vznikla jako obranná reakce, jež umožňovala vzdorovat společenským nátlakům v minulosti, a nelze je za ně tedy odsuzovat. Mezi takové vlastnosti například patří negativní postoj k překážce, kterou raději obejdou nebo couvnou, spíše se vzdávají a hledají ochranu u své skupiny. Můžeme mluvit také o tom, že v každé snaze usilují o dosažení maxima s minimálním úsilím. Často nelogicky lpí na minulosti a na budoucnost se dívají jako na něco tmavého a nejistého. SVOBODOVÁ (1981) píše o tom, že značnou část jejich života zaplňuje hra na pomlouvání druhého, na hádky a na veselost. Hrají si a pracují bez pravidel, odmítají autoritu a lpí na své rodině. Mají sklon k činnostem pasivním, jako je poslech rádia či sledování televize.

ŘÍČAN (1998) se zmiňuje o tom, že jejich osobnost se jeví jako nezralá, obraz o sobě samých a o svém národě odráží vědomí křivdy, nesou si svou identitu ukřivděných. Mají jako příslušníci utlačované menšiny sklon přebírat negativní obraz o sobě samých, takový, jaký o nich má většina. „*Tím vzniká jakýsi skupinový komplex méněcennosti, pohrdání sebou samým, dokonce nenávisť k sobě a vlastnímu lidu. Bylo by překvapující, kdyby se Romové mohli této strašné zákonitosti vyhnout*“ (ŘÍČAN, 1998, s. 94).

Stejně jako každý jiný národ mají i Romové své pozitivní charakteristické vlastnosti. Patří mezi ně například tradiční smysl pro pospolitost, projevující se především v rodinném životě. Nelze opomenout ani jejich citovou spontánnost, živý temperament, schopnost bezprostředně se radovat. Romové se sami vidí, jak uvádí ŘÍČAN (1998), jako upřímní a věrní, družní a s příslušníky vlastní rodiny a rodu mimořádně solidární. Vidí se jako svobodomyšlní a laskaví ke svým dětem.

Povahové vlastnosti, o nichž jsem se výše zmínila, lze většinou aplikovat i na romské děti. Pokud bychom srovnávali určité zvyklosti dětí naší společnosti a romských dětí, zjistíme například, že u nás děti obvykle vstávají, i když nechtějí, jak je rodiče vzbudí, a jdou do školy. Stravují se v určitou hodinu, přestože nemají hlad, jinak musejí na další jídlo počkat. Romské dítě jí, když má hlad, vstává, až se samo probudí, a jde spát, pokud je ospalé. Výchova romských dětí postrádá pravidelnost, hranice a kázeň. Ke zlepšení situace došlo v současné době v oblasti lékařské péče a vzdělání. Přesto je: „*Jeho řečí chudá čeština, navíc ve*

*vulgární podobě. Žije více mediálním brakem než tradiční kulturou svého národa. Místo přírody jsou jeho prostředím zpravidla městské ulice, na nichž poznává chaotický gádžovský svět, ženoucí se bezohledně za konzumem, senzací a zhrubým prožitkem“ (ŘÍČAN, 1998, s. 103).*

Dříve se podle ŘÍČANA (1998) romské rodiny bránily umístění svých dětí do dětských domovů, na svých dětech lpěly, dnes romské matky nechávají své děti rovnou v porodnicích, vzdávají se jich mnohem snadněji než gádžovské matky. Dříve, kdyby otec v romské rodině poslal svou dceru „na chodník“, byl by z komunity vyloučen, dnes tomu už tak není.

Dle mého názoru i v současné době romské matky nechávají své novorozené děti víc než „bílé“ matky své děti v porodnicích a vzdávají se jich. Stačí se jen podívat do některého z dětských domovů, víc jak polovina všech dětí je romského původu.

### 3 Náhradní rodinná péče

Označení náhradní péče v sobě zahrnuje dvě základní oblasti. V souvislosti s náhradní péčí mluvíme o péči ústavní, v kojeneckých ústavech, dětských domovech či diagnostických ústavech. Další formou náhradní péče je náhradní rodinná péče, tedy osvojení či pěstounská péče, specifickou formou péče je hostitelská péče.

V náhradní rodinné péči jsou děti vychovávány v prostředí, jež se co nejvíce podobá životu v běžné rodině a výchovu dětí zabezpečují náhradní rodiče. Do náhradní péče jsou umisťovány děti, jejichž biologičtí rodiče se o ně nechtějí nebo z nějakého závažného důvodu nemohou postarat. Děti jsou do náhradní péče umisťovány na základě rozhodnutí soudu.

Vyžaduje-li to zájem dítěte, může soud svěřit dítě do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud tato osoba se svěřením dítěte do své péče souhlasí. Podmínkou je, aby osoba poskytovala záruku zdárné výchovy. Při výběru vhodné osoby dává soud většinou přednost příbuznému dítěte, může to však být i někdo jiný, kdo je dítěti blízký a má k němu vytvořený citový vztah. Dítě může být také svěřeno do společné péče manželů. Při svém rozhodování soud vždy vymezí osobám, jimž dítě do výchovy svěruje, vůči dítěti rozsah jejich práv a povinností.

Cílem náhradní rodinné péče je, jak píše MATĚJČEK aj. (2002), hlavně snaha zajistit dětem život v takovém prostředí, jež se co nejvíce podobá běžné zdravé rodině. Rodiny adoptivní či pěstounské takovým prostředím jsou.

MATĚJČEK aj. (2002) se dále zmiňuje o tom, že náhradní rodinná péče je charakteristická tím, že dítě vychovávají lidé, jimž se nenarodilo, jsou pro něj lidmi cizími, kteří ho nevybavili genetickým vkladem do života. V době jeho prenatálního vývoje se tak s ním současní rodiče neměli možnost „sžít“, neměli možnost prožívat jeho narození, nesdíleli s ním většinou ani první období jeho vývoje. Dítě bylo do rodiny přijato jako „cizí, velká neznámá“. Před rodiči se objevil úkol dítěti porozumět, přizpůsobit se mu a zároveň změnit i svůj životní styl a rytmus tak, aby vyhovoval dítěti a také jim.

Každá z forem náhradní rodinné péče je svým způsobem specifická, náročná nejen pro náhradní rodiče, ale i pro děti samotné, a její průběh či konec nedopadne vždy podle představ. *„Každá jednotlivá forma náhradní péče, ať rodinná či nerodinná, má svá silná a slabá místa, má své přednosti a svá specifická úskalí, má určité rozpětí svých indikací a kontraindikací“* (MATĚJČEK aj., 1999, s. 45).

V souvislosti s náhradní rodinnou péčí ŠKIVIERA (2007) ještě zmiňuje motivaci

žadatelů, kde vlastně vzniká? Píše, že je různorodá, většinou se o ní ví a žadatelé ji dávají najevo, uvědomují si ji. Může se však jednat i motivaci utajovanou, skrytou, nevědomou. Především pak zdůrazňuje, že velkou roli při rozhodování hraje žena, budoucí matka.

V souvislosti s náhradní rodinnou péčí mluvíme o osvojení, které autoři rozdělují na zrušitelné a nezrušitelné, osvojení nevlastního dítěte a mezinárodní osvojení. Další formou náhradní rodinné péče je pěstounská péče, již můžeme rozdělit na klasickou pěstounskou péči a její zvláštní formu, příbuzenskou pěstounskou péči, dále poručenskou péči a pěstounskou péči na přechodnou dobu.

### 3.1 Osvojení

Ve své práci používám termín osvojení, ale v praxi se běžně používá i termín adopce. V odborné literatuře se používá obou termínů. Při osvojení vzniká mezi osvojeným dítětem a osvojitelem stejný vztah jako v případě biologických rodičů s jejich vlastním dítětem. Osvojit dítě může jednotlivec nebo manželé, při osvojení přijímají cizí, opuštěné dítě za vlastní a stejně jako rodiče vlastní k němu mají stejná práva a povinnosti. Všechna vzájemná práva a povinnosti mezi osvojencem a jeho původní rodinou osvojením zanikají. Zároveň osvojené dítě získává příjmení nových rodičů. Dle zákona osvojením tak vzniká mezi osvojitelem a osvojenými příbuzenský vztah, jenž se týká také příbuzných osvojitelů. O osvojení rozhoduje soud a před jeho rozhodnutím musí uplynout nejméně tři měsíce, po které zájemce o dítě na vlastní náklady pečuje. Osvojeno může být pouze dítě právně volné a fakticky k osvojení vhodné. Právně volné dítě je tehdy, kdy jeho biologičtí rodiče podepíší souhlas s osvojením nebo dojde k vyslovení nezájmu o dítě soudem a poté je možné dítě předat do osvojení vhodných žadatelů.

Osvojit lze pouze dítě nezletilé a GABRIEL a NOVÁK (2008) připomínají, že je nutné, aby u osvojení dětí školního věku, tzv. „pozdním“ osvojování, v každém případě předcházela poradenská konzultace s psychologem. Osvojení musí být pro dítě prospěšné a mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl.

MATĚJČEK aj. (1999) považují osvojení za nejdokonalejší formu náhradní rodinné péče. Podle nich jsou osvojitelé motivováni hlavně snahou o doplnění své rodiny, jejich nároky bývají však někdy velmi vysoké a poté bývají jejich představy o přijatém dítěti mnohdy neuspokojeny. Hlavním posláním osvojení však nadále zůstává nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, přispívat péčí, výchovou a láskou k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině osvojené dítě žije.

Ve své práci používám dělení MATEJČKA aj. (2002), kteří osvojení rozdělují na osvojení zrušitelné, tj. osvojení 1. stupně, osvojení nezrušitelné, tj. osvojení 2. stupně a osvojení mezinárodní.

Nelze nesouhlasit s tím, že osvojení je nejdokonalejší forma náhradní rodinné péče. Rozhodnutí osvojitelů je většinou nevratné, protože je motivováno láskou k dítěti a k naplnění jejich smyslu života. Předchází mu dlouhé rozhodování a poté dlouhá cesta k samotné realizaci.

### 3.1.1 Osvojení zrušitelné a nezrušitelné

Někteří autoři v souvislosti se zrušitelným osvojením píší o osvojení prostém. Jedná se o osvojení, o kterém rozhoduje soud a jež může být soudem kdykoli v jeho průběhu ze závažných důvodů zrušeno. Návrh na jeho zrušení může také podat osvojenec i osvojitel.

Při zrušitelném osvojení, tj. osvojení 1. stupně, jde o péči, kdy všechna práva a povinnosti rodičů přecházejí na osvojitele. V rodném listě dítěte však zůstávají zapsáni biologičtí rodiče dítěte a toto osvojení lze zrušit. Osvojení zrušitelné je podmínkou v případě osvojení dítěte mladšího jednoho roku. Zrušitelným osvojením získává osvojené dítě příjmení osvojitelů a po právní stránce vzniká mezi dítětem a osvojitelem příbuzenský vztah.

O osvojení 2. stupně, tedy nezrušitelném osvojení, rozhoduje soud a nelze ho po jeho pravomocném rozhodnutí zrušit. Rodičovská práva a povinnosti osvojitelů, která rozhodnutím soudu k dítěti nabyli, jsou trvalá stejně jako práva a povinnosti dítěte vůči osvojitelům. Jde o nezvratné a závažné rozhodnutí, jež má zásadní důsledky pro celý následující život nejen dítěte, ale i osvojitelů. Nezrušitelným osvojením lze osvojit pouze dítě právně volné a starší jednoho roku.

U nás se v praxi jedná o nejčastěji využívanou formu osvojení a od zrušitelného ho odlišujeme tím, že osvojitelé jsou zapsáni v rodném listě dítěte místo vlastních rodičů. O tomto osvojení rozhoduje soud a nelze jej zrušit. Před rozhodnutím soudu musejí zájemci o osvojení o dítě nejméně po dobu tří měsíců na vlastní náklady pečovat. Osvojení nelze zrušit ani poté, kdy se například v pozdější době ukáže, že dítě trpí závažnou chorobou nebo jeho chování je zcela v rozporu se zákonem či představami osvojitelů. Osvojitelé tak nevratně a definitivně spojují svůj osud s osudem osvojeného dítěte.

Po formální stránce dále soud při nezrušitelném osvojení může na žádost osvojitelů rozhodnout o tom, zda bude osvojitel zapsán v matrice místo biologického rodiče osvojenice, nebo je zapsání osvojitelů do matriky místo rodičů již uvedeno v návrhu na osvojení a soud

tak činí zcela automaticky. Na základě rozhodnutí jsou pak osvojitelé uváděni jako rodiče dítěte a zapsáni v jeho rodném listě, jenž je úplným výpisem z matriky. Podle MATĚJČKA aj. (2002) je cílem zápisu osvojitele do matriky místo rodiče osvojence prohloubit poměr mezi osvojencem a osvojitelem a přiblížit jej co nejvíce poměru dítěte a pokrevního rodiče.

Nelze opomenout ani zdravotní stav dítěte a osvojitelů, jenž je důležitou podmínkou pro úspěšné osvojení. Žádost o osvojení by byla zamítnuta v případě, že by vyšlo najevo, že zdravotní stav žadatelů nedovolí náležitě pečovat o dítě a nemá příznivou prognózu. V případě dítěte je nutné se ze strany osvojitelů informovat o jeho zdravotním stavu, případně o rizicích plynoucích z jeho onemocnění.

### 3.2 Pěstounská péče

Pěstounská péče je státem garantovaná forma náhradní rodinné péče, zajišťující dostatečné hmotné zabezpečení dítěte a zároveň přiměřenou odměnu těm, kteří se péče o dítě ujali. Jde o zvláštní formu kontrolované a státem řízené náhradní výchovy. Dítě může být svěřeno do pěstounské péče fyzické osobě nebo do společné pěstounské péče manželů. Jedinou hmotně právní podmínkou je zájem o dítě. Osoba, či osoby, jež mají o pěstounskou péči zájem, musí poskytnout záruky řádné výchovy dítěte. Pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho náležitosti pouze v běžných věcech. K výkonu mimořádných záležitostí, jako je například vyřízení cestovního dokladu je nutné požádat o souhlas zákonného zástupce dítěte prostřednictvím orgánu sociálně právní ochrany a soudu. Z toho vyplývá, že pěstoun není zákonným zástupcem dítětem. Dítěti též zůstává jméno po vlastních rodičích, jež jsou i nadále zapsáni v rodném listě dítěte a na matrice.

Při rozhodnutí soudu o pěstounské péči není nutný souhlas rodičů. Pěstounská péče se v praxi volí také u dětí, které rodiče v ústavní péči navštěvují, dlouhodobě však nevytváří podmínky k převzetí dítěte. Tito rodiče si většinou myslí, že pro své děti dělají maximum a s pěstounskou péčí nesouhlasí. S ohledem na zájem dítěte je však nutné v zařízení dlouhodobý pobyt ukončit a dát tak dítěti šanci žít v rodinných podmínkách. Záleží hlavně na osobnostních předpokladech pěstounů, zda dokáží akceptovat účast biologických rodičů dítěte, a to nejen v průběhu soudního řízení, ale i v případě možných styků s dítětem.

Dítě v pěstounské péči potřebuje cítit zázemí a podporu a zároveň podle BECHYŇOVÉ a KONVIČKOVÉ (2008) potřebuje mít pro zdravý rozvoj své osobnosti ve svém životě místo pro vlastní rodiče. Musí mít podle nich bezpečný prostor pro poznávání vlastní rodinné historie, na niž pak s podporou pěstounů a vlastních rodičů bude moci navazovat.

MATĚJČEK aj. (1999) rozdělují pěstounskou péči na individuální a skupinovou. Pěstounská péče individuální probíhá v běžném rodinném prostředí a pěstounská péče skupinová ve zvláštních zařízeních, například vesničkách SOS. Já pracuji s dělením GABRIELA a NOVÁKA (2008), jež pěstounskou péči dělí na klasickou pěstounskou péči, pěstounskou péči na přechodnou dobu a poručenskou.

### 3.2.1 Klasická pěstounská péče

O pěstounské péči klasické se píše jako o nejlepší, ne však zcela dokonalé formě náhradní rodinné péče s ohledem na to, že většina biologických rodičů osvojení nepovolí. Používá se u dětí, jež nejsou právně volné a z různých důvodů nemohou vyrůstat v biologické rodině. Pěstounská péče v tomto případě supluje ústavní péči.

Jak se JELÍNKOVÁ (2009) zmiňuje, při realizaci klasické pěstounské péče platí stejné zásady zmíněné v předešlé kapitole. Dítě je přijímáno do nové rodiny buď manželi nebo jedincem, jež mají právo dítě zastupovat v každodenních běžných záležitostech, avšak pouze v omezeném rozsahu. Pokud se jedná o zásadní rozhodnutí, pěstouni se neobejdou bez souhlasu zákonného zástupce dítěte, jímž většinou je biologický rodič dítěte. Jedná se například o plánování lékařského zákroku, vydání cestovního pasu či rozhodování o volbě povolání.

Je také teoreticky možné, ale díky právní úpravě velmi obtížné v určitých případech změnit dítěti v pěstounské péči jméno a dát mu příjmení pěstounů. Při této změně je nutný souhlas zákonných zástupců. V pěstounské péči mohou být děti stále v kontaktu se svými biologickými rodiči.

Pěstouni na rozdíl od osvojitelů pobírají dávky státní sociální podpory, jedná se o dávky pěstounské péče. Jak někteří odborníci zmiňují, tyto dávky jsou v některých případech primární motivací budoucích pěstounů. Pokud tato motivace u žadatelů převažuje, není vhodné takového jedince či pár doporučit do role pěstounů. Stejná motivace může stát i za snahou pěstounů přijmout do pěstounské péče větší počet dětí. V praxi to znamená minimálně tři děti. Přispívá k tomu určitě i to, že pěstouni, jež pečují o tři a více dětí či o dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené, mají podle *Zákona o státní a sociální podpoře č. 117/1995 Sb.* nárok na odměnu pěstouna ve zvláštních případech. Tato odměna jim kromě jiného zaručuje platbu sociálního a zdravotního pojištění, kterou provádí stát.

Pěstounům tak podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) mohou být svěřovány děti bez ohledu na to, jaké jsou jejich rodičovské kapacity a zájmy, jaké jsou potřeby a názory

stávajících dětí v rodině. V rodině se pak mohou objevovat problémy, pěstouni si však stále trvají na svém a mají tendenci počínající a stupňující se problémy skrývat nebo bagatelizovat.

V souvislosti s klasickou pěstounskou péčí ještě zmíním příbuzenskou pěstounskou péči, jež je v praxi oddělována jako zvláštní forma náhradní výchovy realizována příbuzným dítěte. Je vykonávána především prarodiči, v menší míře tetami a strýci a také staršími sourozenci. Vykonávat ji mohou i vzdálenější příbuzní.

Podle MATEJČKA aj. (1999) je podstatné to, že dítě má po každém z prarodičů část genetické výbavy, dítě jim tak není zcela „cizí“ a prarodiče v něm vidí pokračování svého rodu a k jeho výchově jsou přirozeně motivováni. Na druhé straně podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) může pěstounská péče prarodičů přinést i záporné stránky. Prarodiče podle nich často vykazují sklony k extrémnímu přístupu k vlastním dětem, biologickým rodičům vnoučat. Je to způsobeno společnou životní historií a emočním vztahem mezi pěstounem a biologickým rodičem. Prarodiče mají mnohdy potřebu chránit vnouče před vlivem jeho rodičů, a tak svému synovi či dceři brání v kontaktu s jejich dítětem i přesto, že by kontakt byl jednoznačně ku prospěchu dítěte. Problémem bývá zpravidla i vyšší věk prarodičů – pěstounů. Ti se i přes dobré výchovné úmysly neubrání zhoršené schopnosti vcítit se do generačně vzdálených problémů dítěte a obtížněji navazují kontakt s jejich náročným světem. Tak se vzdaluje možnost, že prarodiče budou svým vnukům odpovídajícími životními rádci a vzory. Ze své praxe však vím, že se tento problém může vyskytnout i mezi biologickými rodiči a jejich dětmi.

### 3.2.2 Poručenská péče

O poručenské péči mluvíme v souvislosti s dětmi staršími v případě, kdy jsou rodiče zbaveni své rodičovské zodpovědnosti, jsou zbaveni způsobilosti k právním úkonům nebo zemrou. V takovém případě je vhodnou alternativou tato forma pěstounské péče – poručenská péče.

Poručníkem se stává zákonný zástupce dítěte, jenž vykonává péči o dítě, ale nevzniká mezi nimi takový vztah jako mezi rodičem a dítětem. Stejně jako u pěstounské péče mají oba nárok na stejné hmotné zabezpečení. Poručenství je prováděno na základě rozhodnutí soudu, jemuž je sociálním odborem pravidelně podávána zpráva o osobě poručence, jeho vývoji a prospívání. Všechna rozhodnutí poručníka týkající se dítěte nepodléhají souhlasu biologického rodiče, ale rozhodnutí soudu.

Mnohému poručenství, jak uvádí GABRIEL a NOVÁK (2008), předchází klasická



pěstounská péče. Dále podotýkají, že na poručníky jsou kladeny obdobné psychologické nároky jako na pěstouny.

### 3.2.3 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Podle novely Zákona o sociálně právní ochraně dětí platné od 1.6.2006 je pěstounská péče na přechodnou dobu další formou náhradní rodinné péče v pěstounské péči. V praxi se setkáváme s termínem profesionální pěstounská péče.

O tuto formu péče jde v případě, kdy biologičtí rodiče po určitou dobu nebo dočasně nejsou schopni vykonávat své rodičovské povinnosti, o své dítě kvalitně a soustavně pečovat. Je to například ze zdravotních, bytových, pracovních či sociálních důvodů. Může jít o děti nezralých mladých dívek, jež nejsou schopny zodpovědně plnit rodičovskou a mateřskou roli. Dále o matky drogově závislé, které samy potřebují čas na doléčení. Jiným důvodem může být podle JELÍNKOVÉ (2009) situace, kdy dítě žije dlouhodobě v nefunkční rodině, může docházet k domácímu násilí, psychickému či fyzickému týrání, zneužívání některého ze členů rodiny. Jde také o děti, jejichž rodina je ohrožena pobytem jednoho či obou rodičů ve výkonu trestu. Může jít i o děti vykazující dlouhodobější poruchy chování a děti vrácené z jiné formy náhradní rodinné péče z důvodu její neúspěšnosti. Je jí možné využít také v případě, kdy se pro dítě zajišťuje dlouhodobější řešení formou osvojení či pěstounské péče. V tomto případě je tato forma časově omezena, využita na dobu určitou. O umístění dítěte do pěstounské péče na přechodnou dobu rozhoduje soud.

Co je vlastně smyslem přechodné pěstounské péče? Podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) je to pomoc v nouzi mladým lidem a dětem, kdy je jim umožněno přijatelnou cestou překlenout období rozhodování o jejich dalším životě. Zároveň dojde k poskytnutí potřebného času rodičům na vyřešení jejich osobních problémů.

Z praxe vím, že pro realizaci pěstounské péče zcela chybí žadatelé, a je proto nutná potřeba osvěty, než se podaří oslovit a vychovat profesionální pěstouny. U dětí samých je vysoce pravděpodobné, že se k novému prostředí citově připoutají a nastane problém tento jejich vztah násilně ukončit. V současné době je proto v takovýchto případech preferováno umístění dítěte do zařízení pro okamžitou pomoc. Prostředí je v těchto zařízeních citově neutrální a lze z něj úspěšně podporovat vztah dítěte s rodiči.

### 3.3. Hostitelská péče

Hostitelská péče je jako doplněk ústavní péče, případně jako určitá forma přechodu do náhradní rodinné péče. Hostitelská péče probíhá v náhradní rodině, jež může být z řad biologických příbuzných dítěte i zcela cizích lidí.

Jde tedy o další formu pomoci dětem žijících v ústavní péči a jak uvádí BUBLEOVÁ (2009), pokud to vyžaduje jejich zájem, může po předchozím písemném souhlasu úřadu obce s rozšířenou působností, jenž je opatrovníkem dítěte, ředitel ústavního zařízení povolit dočasný pobyt mimo ústavní zařízení pro dítě. Tento pobyt je obvykle víkendový, případně prázdninový a je realizován i u jiných osob než u rodičů a příbuzných. Forma hostitelské péče je nejvhodnější především u dětí dlouhodobě žijících v ústavní péči, v případě, kdy jejich situaci nelze vyřešit návratem do původní rodiny. Zároveň jejich právní a osobní situace neumožňuje dítěti přejít do náhradní rodinné péče, či se nepodařilo žádnou vhodnou rodinu najít. Při této formě péče se nepočítá s možností trvalého umístění dítěte v „hostitelské“ rodině a jedná se většinou o děti starší, s různými výchovnými problémy, se zdravotními problémy, děti odlišného etnika, apod.

*„Je nutné upozornit, že termín hostitelská péče není definován v Zákoně o sociálně právní ochraně dětí. Jedná se o vymezení širší, a když hovoříme o hostitelské péči, máme na mysli většinou opakované a dlouhodobější kontakty s příslušnou hostitelskou rodinou nebo samotným hostitelem. A nejde pouze o jednorázovou návštěvu například někoho z příbuzenstva – a to i třeba u nějaké rodinné příležitosti“ (JELÍNKOVÁ, 2009. s. 25,26).*

Přestože hostitelská péče není podle zákona oficiální formou péče, je její přirozenou součástí. Lze ji dle GABRIELA a NOVÁKA (2008) nazvat pěstounskou péčí podpůrnou, jež působí jako příležitostná podpora, jejíž snahou je zmírnit negativní dopady ústavní deprivace a dětem dlouhodobě umístěným v ústavní péči nabídnout významné zážitky a podněty. Dítě si může zažít, jak probíhá běžný život, účastnit se každodenního života rodiny a zjistit i to, jakým způsobem se vyvíjejí přirozené vazby v rodině. Je mnoho případů, kdy se z hostitelské péče stane pěstounská péče.

BUBLEOVÁ (2009) doplňuje, že tato forma náhradní rodinné péče není vhodná v případech, kdy dítě bylo v ústavním zařízení umístěno na základě žádosti rodičů či zákonných zástupců. V tomto případě je tato forma péče možná pouze s jejich písemným souhlasem.

## 4 Zprostředkování náhradní rodinné péče

Ještě než se budoucí náhradní rodiče rozhodnou pro pěstounskou péči nebo pro osvojení, měli by projít tzv. přípravným obdobím, tedy obdobím před podáním žádosti. O svých úmyslech a plánech by měli budoucí rodiče hovořit nejen s budoucími sourozenci, s prarodiči, ale také v širší rodině, s dalšími příbuznými. Je velmi důležité, aby bylo dítě přijato celou rodinou. Je také nutné, aby se budoucí rodiče například zamysleli nad tím, zda mají dostatek duševních a fyzických sil, zda jsou dostatečně finančně zajištěni, otevření vůči druhým, zda jsou vyzrálí pro rodičovskou roli.

Dětem by měla být ze strany rodičů dle GABRIELA a NOVÁKA (2008) věnována většina jejich volného času, mělo by pro ně být vytvořeno patřičné rodinné zázemí. Budoucí rodiče by měli udělat vše pro to, aby z dítěte vyrostl dobrý člověk, a přijmout dítě ne ze snahy například vyhovět svému partnerovi, ale z vlastního rozhodnutí.

Pokud se budoucí rodiče opravdu pro zprostředkování náhradní rodinné péče rozhodnou, na příslušném sociálním odboru podají žádost. Součástí žádosti je doklad o státním občanství či povolení k trvalému nebo dlouhodobému pobytu, fotografie žadatelů, zpráva o jejich zdravotním stavu, výpis z rejstříku trestů, potvrzení zaměstnavatele o jejich stálém příjmu, zpráva sociálního odboru o sociálních poměrech žadatelů. Nutné je také písemné potvrzení o absolvování přípravy na přijetí dítěte, stanovisko obecního úřadu a předložení potvrzení o jejich ekonomických poměrech. Předpoklady pro náhradní rodinnou péči prověřují dále odborníci z oblasti psychologie. V jejich posouzení je nutné shrnout rodičovské postoje a důvody žadatelů, jež je vedou k přijetí dítěte, jejich stabilitu manželství, zkušenosti z jejich dětství a života.

### 4.1 Odkud přicházejí opuštěné děti

Opuštěným dítětem je dítě, jež ne svou vlastní vinou zůstalo bez své rodiny a není naděje na změnu jeho poměrů v biologické rodině. Je proto pro něj žádoucí, aby byl společností nalezen co nejvhodnější způsob řešení situace.

V současné době, jak uvádí MATĚJČEK aj. (2002), systém náhradní rodinné péče řeší pouze ojediněle případy skutečně osiřelých dětí, kdy oba rodiče nebo jeden z nich zemřel. V těchto případech se ujímají role rodičů nejčastěji prarodiče či jiní blízcí příbuzní. V naprosté většině se setkáváme s životními osudy takzvaných osiřelých dětí, jež mají otce a matku či

alespoň jednoho z rodičů, ti se však o ně nemohou, neumějí nebo nechtějí postarat.

Budoucí osvojitelé či pěstouni by měli znát všechny podrobnosti o psychickém a zdravotním stavu dítěte, o jeho sociálním původu a sociálně-právní situaci. Informace by jim měli poskytnout odborníci z pověřených pracovišť pro náhradní rodinnou péči, psycholog, sociální pracovník, lékař či ředitel zařízení, odkud dítě přichází.

Děti jsou do nových rodin svěřovány z kojeneckých ústavů, dětských domovů, z dětských center a jiných ústavů, z azylových domů či zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Všechny děti, jež přicházejí do nových rodin, mají stejně jako ostatní děti stejné potřeby, požadavky a práva. Právo na lásku, bezpečí, vzdělání a výchovu, na zdravotní a sociální péči. Mají zejména právo na naději, na níž závisí jejich další život, a tato naděje je v jejich případě nová rodina. Ta by měla umět porozumět i specifickým projevům těchto dětí a jejich potřebám.

Tyto děti prošly těžkým obdobím a mají za sebou náročnou životní historii, často prošly nechtěným těhotenstvím, pobývaly v rodině, jež dlouhodobě neplnila své funkce, či prošly ústavním prostředím se všemi důsledky, jež sebou ústavní výchova nese. Pro všechny tyto důvody by měla být nová rodina na vše velmi připravena.

#### 4.1.1 Zařízení pro výkon ústavní výchovy

Většina dětí a především romských dětí, jež jsou tématem mé práce, přicházejí do náhradní rodinné péče z ústavních zařízení. Ústavní a také ochranná výchova se vykonává v zařízeních, jimiž jsou dětské domovy, dětské domovy se školou, diagnostické ústavy a výchovné ústavy pro mládež.

Prvním zařízením, do něž jsou děti přijímány na základě rozhodnutí soudu nebo na žádost zákonného zástupce, je diagnostický ústav. Jde o děti s výchovnými problémy mající ve většině případů svoji biologickou rodinu, nebo o děti z dětského domova se začínajícími výchovnými problémy. Dítě je v diagnostickém ústavu maximálně tři měsíce, je zde diagnostikováno speciálními pedagogy, psychology a lékaři a na základě komplexních výsledků vyšetření je umístěno do některého z dětských domovů se školou či výchovného ústavu. Děti přijaté do diagnostického ústavu na základě žádosti rodičů s cílem preventivně-výchovné péče jsou výjimkou. Mohou kdykoli po dohodě z ústavu odejít. Ústav také poskytuje po nezbytně nutnou dobu péči dětem s nařízenou ústavní výchovou, nebo péči dětem s uloženou ochrannou výchovou, dětem zadržným na útěku z jiných zařízení.

Do dětských domovů jsou umisťovány děti od tří let věku s nařízenou ústavní výchovou,

kteře nemají závažné poruchy chování. Jedná se především o děti, které ztratily svou primární biologickou rodinu a nemají blízké příbuzné, jež by se o ně mohli postarat. Jejich původní rodina je nefunkční, nevytváří dostatečné dobré zázemí pro zdravý psychosociální vývoj osobnosti dítěte. Ke vzdělání dětí dochází ve školách, které nejsou součástí domova.

Do dětských domovů se školou se umisťují děti s nařízenou ústavní výchovou, děti mající závažné poruchy chování, nebo ty, jež pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči a děti s uloženou ochrannou výchovou. Do tohoto zařízení se umisťují i nezletilé matky s dětmi. Do těchto zařízení jsou umisťovány děti mající svou biologickou rodinu, ta však ve většině případů ve výchově dětí selhala, většinou v důsledku závadného rodinného prostředí.

Dalšími zařízeními jsou výchovné ústavy pro mládež, do nichž jsou umisťovány děti starší 15 let mající závažné poruchy chování, nebo jimž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, děti se závažnými poruchami chování, díky nimž nemohou plnit povinnou školní docházku v jiné škole. Zařízení zřizuje školu, v níž probíhají vzdělávací programy. Zřizovatel může také jako součást ústavu zřídit školu poskytující střední nebo střední odborné vzdělání pro děti, jež po dokončení povinné školné docházky a pro své závažné poruchy chování nemohou nastoupit do jiné školy poskytující střední vzdělání.

Je celá řada problémů, jež je třeba řešit vzhledem k ústavní výchově. K nejpálčivějším problémům patří nedostatečná návaznost na ukončenou ústavní péči v 18 letech dítěte, po dokončení jeho vzdělávacího procesu. V této chvíli bývá dítě bez zázemí, pouze se základními finančními prostředky „vystrčeno do života“. Většina těchto dětí není schopna se zapojit do řádného života, najít si práci a bydlení, končí proto na ulicích, na drogách, začne s prostitucí, případně skončí ve vězení. Oddělení péče o děti se snaží těmto dětem věnovat pozornost a ještě během trvání ústavní péče je informuje o možnosti využití Domů na půli cesty, kde děti dostanou ubytování a celkově se lépe připraví na samostatnou existenci. Je bohužel pravdou, že většina dětí, především pak romských, tuto možnost přechodu do zařízení s poměrně tvrdým režimem odmítá. Děti jsou po materiální stránce v ústavech velmi dobře zabezpečeny, většinou i lépe než některé děti z funkčních rodin. ZELENÝ (2010) uvádí, že u nich nejsou výjimečně drahé dárky, drahé dovolené, jakoby šlo o snahu nahradit chybějící citovou náplň hmotnou náplní. Je podle něj nutné místo mnohdy nadbytečného hmotného zabezpečování, neustálého vymýšlení zábavy spíše děti vést k osvojování takových návyků, aby pak obstály v praktickém životě. Jako nezbytné se také jeví naučit děti zacházet s penězi, naučit je orientovat se na pracovním trhu, učit je praktickým dovednostem. „*To vše namísto vymýšlení nových a nových forem sofistickované adrenalinové zábavy*“ (ZELENÝ, 2010, s. 25).

## 4.2 Nároky na rodiče v náhradní rodinné péči

Nároky na rodiče jsou v zásadě stejné, ať se jedná o rodiče vlastní či rodiče náhradní, osvojitele a pěstouny. K povinnostem náhradních rodičů navíc přibývají ještě další povinnosti. MATĚJČEK aj. (2002) upozorňuje na další okolnosti, jimiž jsou důvody k přijetí dítěte, které by měly vycházet z vnitřního přesvědčení, z osobní motivace, zaměstnání náhradní rodičů by mělo být stabilní a mělo by finančně zajistit dítě a rodinu. Pracovní vytíženost rodičů by měla být taková, aby jim umožňovala dostatek času na výchovu dítěte. Nutné je, aby zpočátku jeden z rodičů zůstal s dítětem doma a svůj život přizpůsobil jeho potřebám. Vyhovující by měla být i bytová situace rodiny, jež by měla odpovídat potřebám dítěte. Rodiče musejí být fyzicky i duševně schopni vychovat dítě, jejich věk musí odpovídat přirozenému poměru mezi dětmi a rodiči. Důležitou podmínkou dále je zajistit dítěti stabilní rodinné zázemí, aby se dobře vyvíjelo. Budoucí rodiče by měli být přizpůsobiví, laskaví, otevření, tolerantní, schopni se vžít do cítění a světa dítěte, schopni komunikovat s odborníky a nemít strach se jich zeptat na radu či názor.

Specifické nároky jsou pak kladeny na rodiče, kteří do náhradní rodinné péče přijímají romské dítě. Rodiče by měli brát v úvahu hlavně genetickou odlišnost dítěte. Měli by přijmout dítě s jeho historií, odlišnými vlastnostmi, dítě se nesnažit předělat k obrazu svému, nebyt příliš ambiciózní. Nebránit dítěti ve styku s příslušníky jeho etnika a v neposlední řadě mu vysvětlit vztah romského etnika a majoritní společnosti. Sami rodiče by si všechny tyto skutečnosti měli před svým rozhodnutím uvědomit a přijmout dítě pro něho samé a ne pro realizaci svých ambicí.

## 4.3 Období čekání a příprava na přijetí dítěte

V případě, že nastávající rodiče splní všechny potřebné podmínky a jsou doporučeni jako vhodní pro náhradní rodinnou péči, začíná podle GABRIELA a NOVÁKA (2008) nejdelší období celého procesu, kterým je čekání na nabídku konkrétního dítěte. V centru pozornosti stojí především zájem dítěte, a proto se nehledá vhodné dítě pro rodiče, ale naopak snahou je najít nejvhodnější rodinu konkrétnímu dítěti. Takovýto postup se používá v situacích osvojení zdravého kojence našeho etnika, u pěstounské péče, dětí mladších, zdravých a dítěte našeho etnika. Pokud jde o zájemce o starší děti, je zde delší doba čekání na ně, jež je dána nedostatkem dětí vhodných k náhradní rodinné péči. Platí to i naopak, čím je strašit dítě, je vyhledávání náhradní rodiny delší.

Toto období je podle MATĚJČKA aj. (2002) pro mnohé náhradní rodiče obdobím nelehkým. Období čekání mohou podle něj naplnit nejen přípravami na svou budoucí roli, ale mohou se věnovat sobě, svému partnerovi, svým zálibám a zájmům, rodině a přátelům, mají se také věnovat vzdělávání a přípravě na novou roli rodičů, prohlubovat své znalosti o náhradní rodinné péči či studovat dostupnou literaturu.

*„Úspěšné přijetí dítěte a jeho další harmonický vývoj bude velmi záležet na tom, jak budete připraveni je přijmout, v jakém prostředí bude vyrůstat, jaká bude atmosféra vaší rodiny, jak se budete cítit především vy, v jaké budete kondici. Proto neváhejte a dělejte vše, co je vám milé, ať získáte dostatek energie a duševní pohody, kterou pak snáze předáte svému dítěti“* (MATĚJČEK aj. 2002, s. 25).

#### 4.4 Přijetí dítěte do rodiny

V okamžiku, kdy se najde vhodné dítě pro náhradní rodinnou péči, jsou budoucí rodiče přizváni k pohovoru o konkrétním dítěti. V případě, že se rozhodnou dítě přijmout, začnou se s dítětem osobně stýkat. Délka seznamování před převzetím dítěte se odvíjí od tempa a kvality vzájemného sblížení. Z praxe je zřejmé, že čím je dítě starší, návštěvy jsou častější a je i delší doba seznamování. U kojenců je doba seznamování zpravidla kratší a stačí několik návštěv, vyřízení formalit a rodiče si dítě mohou odvézt domů. Pokud jde o starší dítě, návštěvy by měly být častější a po delší dobu a měly by respektovat individuální požadavky a potřeby dítěte. V případě, že se vzájemné vztahy dobře vyvíjejí, je možné přistoupit k předání dítěte do rodiny. Podle JELÍNKOVÉ (2009) by toto předání nemělo být předčasným a neuváženým rozhodnutím a budoucí rodiče by měli být rodiči trpělivými a neměli by vyžadovat okamžité předání dítěte do své péče.

Jak dále GABRIEL a NOVÁK (2008) doplňují, děti jsou nejdříve svěřovány budoucím osvojitelům a pěstounům do zkušební péče, která ze zákona trvá minimálně tři měsíce. Jde o tzv. předadopčnickou a předpěstounskou péči a ta podle MATĚJČKA aj. (2002) slouží k adaptaci dítěte a žadatelů na novou situaci a je možné ověřit a zvážit předpoklady pro vytvoření uspokojivého a úspěšného vztahu mezi dítětem a rodinou. Až po uplynutí zkušební doby soud rozhodne o svěření dítěte do péče. Soudním rozhodnutím o svěření do osvojení nebo pěstounské péče celý proces zprostředkování končí.

*„Základní podmínkou úspěšnosti náhradní rodinné péče je bezpodmínečné přijetí dítěte takového, jaké je, se vším, co k němu patří, a to i s jeho kořeny“* (JELÍNKOVÁ, 2009, s. 29).

Z praxe vím, že proces zprostředkování náhradní rodinné péče je velmi zdlouhavý a

náročný proces. Budoucí rodiče ho absolvují a vlastně nemají jistotu, že vytoužené dítě do své péče dostanou a nemají ani jistotu, že půjde skutečně o takové dítě, po kterém touží. Bývají velmi často zklamáni nejen délkou procesu, ale i nemožností získat dítě podle jejich představ.



## 5 Romské děti v náhradní rodinné péči

Jak uvádí ZELENÝ (2010), vyvstává v náhradní rodinné péči, a to nejen u romských dětí, řada problémů a tím nejzákladnějším, jenž musí odborní pracovníci v oblasti náhradní rodinné péče řešit, tzn. sociální pracovníci, psychologové, pediatři či speciální pedagogové, je problém, jak náhradním rodičům vysvětlit, že náhradní rodičovství není s biologickým rodičovstvím totožné. Většina náhradních rodičů se domnívá, že jejich výchovné zkušenosti s vlastními dětmi je plně kvalifikují i k výchově romských dětí. Vztahy a procesy, jež u biologického rodičovství vznikají a zcela přirozeně probíhají, při náhradním rodičovství přirozenými nejsou, a také tak neprobíhají. Náhradní rodiče jsou často u romských dětí nuceni řešit situace a problémy, s nimiž se u vlastních dětí nesetkali a často o nich ani neslyšeli.

Úspěšnost náhradní rodinné výchovy závisí podle MATĚJČKA aj. (2002) na dvou faktorech, jimiž je genetické vybavení dítěte a výchovné působení. Oba tyto faktory se pro náhradní rodiče stávají neznámými veličinami. Rodiče u svých biologických dětí mohli přirozeně vycházet z toho, že jim budou podobné a ony z velké části jsou. Nejen u přijatých romských dětí, u nichž se ve většině případů neznají rodiče, nelze vycházet z poznatku jací jsou, jak se chovají, jaký je jejich temperament, jejich vlastnosti, případně jaké mají nemoci, apod. Důležitá je také skutečnost, v jakém věku dítě do nové rodiny přichází. Pokud jde o několikaměsíční miminko, je možnost působit na dítě již od útlého věku a je naděje, že pozitivním působením bude vývoj dítěte kladně ovlivněn. V případě staršího dítěte než jeden rok se zvyšuje riziko, že na základě předešlého působení na dítě mohlo dojít k citové deprivaci či jinému negativnímu vlivu. „*Větší znalost rozumového, tělesného a citového vývoje vašeho dítěte by vám mohla usnadnit každodenní život*“ (ARCHEROVÁ, 1999, s. 38).

Jací jsou rodiče, kteří si berou romské dítě do své péče? Podle výzkumu, který provedl KOVAŘÍK (1997), si ze vzorku (čtyři sta dětí) brali děti do náhradní rodinné péče v 90% manželské páry. Důležitá je i skutečnost, že zbytek (10%) tvořily většinou samotné ženy, jež pečovaly právě o romské dítě. Z výzkumu dále vyplývá, že do své péče si děti berou častěji ženy mladší, vysokoškolsky vzdělané nebo naopak s nižší úrovní vzdělání. Nejvíce byly v péči o romské děti zastoupeny svobodné ženy, jež dosáhly ve svém oboru nejvyššího vzdělání. Hlavním motivem je pro budoucí rodiče potřeba pečovat o dítě, většinou rodičů, jež pečovali o romské děti, na jejich původu nezáleželo. Někteří z nich byli ovlivněni ve svém rozhodnutí setkáním s konkrétním romským dítětem, z čehož vyplývá, že zájemcům o některou z forem náhradní rodinné péče by měl být umožněn s vhodným dítětem předběžný kontakt.

V praxi jsem se setkala s tím, že do náhradní rodinné péče si romské děti berou většinou manželské páry, zájemci jsou většinou vysokoškolsky vzděláni. Nelze se ubránit tomu, že jejich motivací jsou ambice dětí zcela změnit, převychovat je k obrazu svému s tím, že nejsou schopni respektovat jejich možnosti a brát v úvahu prostředí, ze kterého přišly. Většina náhradní rodinné péče romských dětí pak končí neúspěchem. Rodiče využívají pomoci až ve chvíli, kdy není mnohdy jiné řešení než dítě umístit do výchovného zařízení. Bojí se o pomoc požádat dříve, protože by tak přiznali, že došlo k jejich rodičovskému selhání.

## 5.1 Funkce rodiny

V naší společnosti je rodina významnou institucí, společenství, do něž se člověk narodí, vyrůstá v něm a odchází z něj, vrací se do něj celý život. Rodinu tvoří nejen máma a táta s dítětem, ale i prarodiče a ostatní příbuzní.

Podle LACINOVÉ a ŠKRDLÍKOVÉ (2008) je každá rodina jiná. V některých rodinách vyrůstají děti v ovzduší bezpodmínečného přijetí, s pocitem bezpečí a s jasně nastavenými pravidly. Existují však i rodiny, v nichž tyto podmínky chybí. Rodina existuje především proto, aby lidé mohli pečovat o své děti. Jak uvádí MATĚJČEK a LANGMEIER (1959), je nutné, aby bylo dítě milováno, žilo a vyrůstalo v prostředí, jež je naplněno pozitivními lidskými vztahy, a je také nutné, aby lidé s dítětem tvořili skutečnou rodinu.

Rodina je předpokladem šťastného dětství, znamená harmonický vývoj dítěte a to hlavně ve složkách citových a rozumových. Je nutné, aby dítě žilo a vyrůstalo v prostředí naplněném pozitivními lidskými vztahy, bylo milováno, jeho dětství bylo bez nudy a prázdnoty, naplněné a činné. Každá rodina je unikátní a nenahraditelnou institucí podle MATOUŠKA (1977) proto, že nejlepším možným způsobem spojuje univerzální a specifické a bez osobního a vysoce angažovaného zaujetí rodičů na osudu dětí by se děti vychovávat nedaly. Rodina předurčuje u dítěte jeho osobní vývoj, vztah k jiným skupinám lidí, orientuje dítě na určité hodnoty, jež sama zastává, vystavuje ho konfliktům a poskytuje určitý typ podpory. Osobitě zabarvuje to nejpodstatnější, co dítěti předává, jako například sociální dovednosti, bez nichž se nikdo v době dospělosti neobejde. „*Každý člen rodiny má nepochybně nárok na to, aby se s ním jednalo přiměřeně*“ (ROGGE, 1995, s. 13).

Rodina v dnešní době je klasickým pojetím nukleární rodiny, jež je mnohdy zpochybňována a nahlodávána jinými modely, jako je soužití nesezdaných párů s dítětem, svodné matky nebo homosexuální páry, jež vychovávají osvojené dítě. Jeví se jako rodina zaměstnané ženy, přetížené současně požadavky dětí a domácnosti, a podnikavčího otce

trávícího většinu času na služebních cestách.

V postmoderní společnosti nejsou rodiny podle MATOUŠKA aj. (2008) zakládány proto, aby reprodukovaly populaci, ale proto, aby byly uspokojovány citové potřeby partnerů – nikoli dětí! Rodina se tak stále více stává privátním podnikem a její stabilita podle něj padá i stojí s citovou bilancí partnerského vztahu. Dítě v této rodině bývá především citovou investicí. Z čistě ekonomického hlediska jde o investici velkou a nevratnou, jež je více a více zvažována a díky tomu se v rozvinutých zemích rodí stále méně dětí.

## 5.2 Příčiny a projevy psychické deprivace

O psychické deprivaci se zmiňují proto, že se o ní píše v souvislosti s ústavní péčí, z níž jsou děti svěřovány do náhradní rodinné péče a vyplývají z ní problémy s dětmi. BECHYŇOVÁ a KONVIČKOVÁ (2008) vidí v zájmu dítěte nutnost zajistit, aby čas, jenž dítě tráví v zařízeních ústavní péče nebyl prázdným časem, ale byl využit ke snižování citové deprivace, jež vzniká oddělením dítěte od rodiny. Jak píše KOLOUCHOVÁ (1992), ke vzniku psychické deprivace nedochází jen v zařízeních ústavní péče, ale i výjimečně v dysfunkčních rodinách a vážně tak ohrožuje vývoj dítěte.

Jak uvádí HARTL a HARTLOVÁ (2000), deprivace je strádání, nedostatečné uspokojování základních životních potřeb či ztráta něčeho, co organismus potřebuje. V jejich definici je rozdělení psychické deprivace na biologickou, motorickou, senzorickou, sociální a citovou. Biologická deprivace se týká nedostatku potravy či tepla, motorická nemožnosti přiměřeného pohybu, senzorická nedostatku podnětů, sociální ztráty sociálních kontaktů a citová neuspokojení potřeby jistoty a lásky.

Při deprivaci neboli strádání v důsledku nedostatečného uspokojování významných potřeb může dojít podle VÁGNEROVÉ (2004) k zásadnímu poškození vývoje osobnosti dítěte. Dodává, že z psychologického hlediska má závažné důsledky především citová deprivace, při níž dochází k nedostatečnému uspokojování citových potřeb dítěte. Poté i deprivace sociokulturní, jež má negativní vliv na rozvoj schopností a dovedností dítěte díky nedostatku podnětů.

MIŇHOVÁ (2006) se o příčinách psychické deprivace zmiňuje jako o situacích, do nichž například patří extrémní sociální izolace, kdy dítě úplně či téměř úplně vyrůstá bez společnosti lidí. Deprivaci pozorujeme u dětí vyrůstajících v ústavní péči, při děletrvajících separačních prožitcích jako je odchod matky či umístění dítěte v celodenních jeslích nebo v nemocnici. K deprivaci dochází podle ní také v neúplné rodině, v rodině s narušenými

interpersonálními vztahy, vnitřními psychologickými bariérami rodičů.

Projevy psychické deprivace jsou velmi mnohotvárné a MATĚJČEK aj. (2002) se o nich zmiňuje hlavně v souvislosti s dětmi, jež přicházejí do pěstounských rodin a k adopci. U dětí do tří let se psychická deprivace projevuje především opožděním celého psychomotorického vývoje, dalším ukazatelem deprivace je řeč. U dětí předškolního věku přetrvává povrchnost citových vztahů a potřeba někam patřit, u hluboce deprivovaných dětí dochází ke značnému opoždění řeči. Školní děti mají skoro vždy špatný prospěch, jenž neodpovídá jejich intelektovým schopnostem. V pubertálním a adolescentním věku se důsledky deprivace projevují hlavně ve vztahu ke kolektivu a v sociálním začleňování. Hrozí i zvýšené nebezpečí závislosti na alkoholu a drogách díky posunu jejich hierarchie hodnot či nežádoucím rysům charakteru.

### 5.3 Problémy dětí v náhradní rodinné péči

Více než polovina zkoumaných pěstounů podle KOVAŘÍKA (1997) uvádí, že v souvislosti s péčí a výchovou dětí došlo k problémům, jež zasluhují zvýšenou pozornost. Nejčastěji šlo o školní problémy či poruchy chování, jednalo se i o zdravotní potíže a problém nastal i s biologickými rodiči. MATĚJČEK aj. (1999) k tomu dodává, že poměrně častou komplikací, a to především u starších dětí vstupujících do náhradní rodinné péče, jsou poruchy chování. Těmito poruchami chování se rozumí vážnější odchylky od běžných norem, jako je například záškoláctví, krádeže, potulky, útoky z domova, podvody, ale také dealerství drog a nejrůznější formy predeliktivního nebo deliktivního jednání. Dítě tímto svým jednáním a chováním „otiskuje“ velmi jednoduché rodinné prostředí, z něhož přichází. Projevuje se to také jeho hygienickými návyky či společenskými a pracovními postoji. U těchto dětí jsou také časté neurotické projevy, jež jsou spojovány s konfliktními situacemi v jeho původní rodině.

Mezi další časté problémy v chování dětí, jež neměly nikdy příležitost k navázání citových pout, dle SCHOOLEROVÉ (2002) patří uzavřenost a odmítání, agresivní chování, krádeže, lhaní, u starších dětí manipulace, ale také hltání jídla, nedostatečný oční kontakt či opožděně vyvinuté svědomí, přehnaná touha po náklonnosti.

Dalším problémem je u některých dětí podle KOLOUCHOVÉ (1992) přetrvávání vzpomínek na vlastní rodinu, jež jsou mnohdy zkreslené a děti mají tendenci si své vlastní rodiče idealizovat. Děti plaché, děti s obrannými mechanismy, s důsledky po trestání či psychickém nebo fyzickém týrání ve vlastní rodině, bývají většinou u starších pěstounů

přijímány s lítostí, jež má úskalí v jejich nadmíru shovívavém přístupu.

### 5.3.1 Romské děti před vstupem do náhradní rodinné péče

Jak uvádí VONDRÁČKOVÁ (2007), abychom pochopili dítě, jež vstupuje do náhradní rodinné péče, je nutné znát a pochopit prostředí, v jakém vyrůstalo a z něhož pochází, jaký na něj mělo vliv, a to i prostředí dětského domova či ústavní péče. Podle ní romské děti hůře navazují kontakt, jsou nedůvěřivé, své odpovědi filtrují. U dětí se víc objevují projevy sociální a citové deprivace, uzavírají se do sebe a trpí tak pocitem izolovanosti, i v případě, kdy se mohou ostatním zdát jako veselé a družné. Snaží se být vůdcem skupiny, neustále čekají na svou příležitost a rychleji u nich nastupuje přesycení kolektivem. Jako vůdcové jsou nesmlouvaví a hrozí u nich riziko šikany. V případě, že se jim nepodaří postavení vedoucího získat, přimknou se k autoritě dospělého a snaží se ho využít k nadvládě nad ostatními.

Jsou zvyklí postarat se podle ŽEJDLA (1997) sami o sebe, touží hlavně po pobytu v přírodě a po volnosti, u mnohých převládá přesvědčení, že krádež je hrdinstvím. Dle inteligenčních testů bývají podprůměrní, vyhovuje jim kratší vypětí více než činnost na výdrž, nemají vhodné vzory. Je možné je zvládnout, podřídí se, přesto neustále hledají skulinky, jimiž by mohli uniknout. Nejčastěji pocházejí z neúplných rodin, výjimkou nejsou rodiny, kde jsou rodiče ve výkonu trestu. Romské děti přicházejí do náhradních rodin především z dětských domovů a ústavů, kam jsou umístěny nejčastěji z nevhodného rodinného prostředí, z důvodu agresivity. Dalším velmi častým důvodem jsou krádeže, toulky, šikana, hraní na výherních automatech či umístění na vlastní žádost. Velmi málo jsou romské děti umístovány z důvodu záškoláctví, výchovné nezvladatelnosti či psychického a fyzického týrání.

Problémem náhradní rodinné péče u romských dětí je fakt, že o ni zcela chybí zájem ze strany dobře fungujících romských rodin, majících podle všeho kapacitu výchovu dětí velmi dobře zvládnout. Neexistuje dle vyjádření vedoucí sociálního odboru jednoznačná odpověď, je však faktem, že dobře fungující romské rodiny nemají více než tři děti a způsobem života romskou komunitu nepřipomínají. Snaží se žít jako „bílí“ a nemají zájem o výchovu jiných dětí.

### 5.3.2 Romské děti v náhradní rodinné péči

Na základě výsledků výzkumu KOVAŘÍK (1997) uvádí, že romské či poloromské děti jsou mnohem častěji z pěstounské péče vráceny než děti „jednoznačně bílé“. Problém podle něj spočívá v konfliktní povaze romských dětí, častěji však konfliktem mezi očekáváním rodičů a následnou skutečností. U dospívajících romských dětí podle KOLOUCHOVÉ (1992) hlavní problém spočívá ve vytvoření potřebného sebevědomí a sebehodnocení a hlavně vyrovnání se s cikánským původem. Důležité je podle BOUČKOVÉ (2008), jež sama měla v náhradní rodinné péči dva romské chlapce, učit je vzájemné důvěře, komunikovat s nimi, dobré chování odměňovat, chválit.

Snaha vychovat z malého romského dítěte gádžovské dítě je častou chybou náhradních rodičů. Když se u dětí v pubertě ozve „volání krve“, začínají často vznikat vážné konflikty s rodiči a jak uvádí ŘÍČAN (1998), sblížení s Romy je většinou součástí jejich vzpoury proti rodičům. Dochází ke sblížení s takovými Romy, již se naskytnou, či s těmi, kteří se rodičům líbit nebudou. Dítě si svoji odlišnost zpočátku neuvědomuje a na reakce okolí nereaguje a s rodiči o nich nemluví. Rodiče své romské děti z důvodu strachu z jejich romských nectností pečlivě hlídají a nespravedlivě podezírají. Takový přístup rodičů dítě vytyší a ten se stává tématem nebezpečného romství více než je vhodné. Dítě si vytváří o sobě samém představu jako o darebákovi a zápasí s „tím černým v sobě“, Romů se bojí, zároveň je k nim přitahováno, protože u nich se neseťká s rasistickou distancí.

Po určité době začne dítě hledat svou identitu, se svým romstvím se ztotožní a Romem bude chtít být se vším všudy a podle ŘÍČANA (1998) bude chtít být mezi ně přijat. Zde většinou narazí, nerozumí romskému myšlení, jejich řeči a způsobu života, pro Romy je „gádžo“. Aby dítě dokázalo, že je Romem, začne zavrhnout vše gádžovské, tedy i rodinu, její hodnoty a způsob života a začne si vybírat co nejkontrastnější společnost.

Důležité pro výchovu romských dětí je stavět na tom, že dítě je Romem, potomkem emigrantů z Indie. O této zemi by se mělo co nejvíce dovědět, mělo by se seznamovat s tím nejpozitivnějším, co na romství je. S jejich pohádkami, písničkami a i s jejich jazykem. Od náhradních rodičů by se dítě mělo co nejdříve také dovědět o nepřátelství mezi gádži a Romy, rodiče by ho měli učit jednat s gádži jako s rovnými, vstřícně a prozíravě, naučit ho vyhýbat se konfliktům. „*Romské dítě musí mít živý kontakt s Romy. Samozřejmě s takovými, které mu vybereme. Slušných romských rodin není vůbec málo*“ (ŘÍČAN, 1998, s. 127).

## 6 Praktická část

### 6.1 Seznámení s případovou studií – Petr

Nezletilý Petr se dostal do pěstounské péče ve svých třech letech. Budoucí pěstouni, manželé, měli nejprve zájem o osvojení a na zařazení do evidence uchazečů o osvojení čekali několik let. Na základě výsledků jejich psychologických vyšetření, v souvislosti s jejich postoji, jednáním a specifickostí osobností, nebyli shledáni jako vhodní žadatelé pro osvojení. Jedinou možností, jak získat dítě do náhradní rodinné péče, byla pěstounská péče.

V případové práci se snažím odpovědět na otázky:

Proč si pěstouni brali do náhradní rodinné péče romské děti, o nichž původně vůbec neuvažovali, jaká byla jejich motivace?

Z jakých důvodů byla náhradní rodinná péče romských dětí neúspěšná?

Co romské děti odvádělo z náhradní rodiny?

### 6.2 Anamnézy

#### 6.2.1 Osobní anamnéza dítěte a jeho biologické rodiny

Nezletilý Petr je romského původu, narodil se do manželství, jeho biologická matka však nebyla v manželství s jeho biologickým otcem. V době jeho narození probíhalo soudní jednání o určení otcovství, otec nezletilého nebyl uveden.

Matka nezletilého Petra ještě před jeho narozením žila ve společné domácnosti se svým manželem, domácnost brzy opustila a zdržovala se u svých rodičů a příbuzných. Byla hospitalizována u Apolináře, vzata do vazby, trestně stíhána pro příživnictví, odsouzena k trestu odnětí svobody. Z výkonu trestu se vrátila zpět k manželovi, začali opět žít ve společné domácnosti, v té době byla matka nezletilého již těhotná. Krátce před porodem odešla ke svým rodičům, od nich byla převezena do porodnice, kde porodila chlapce. Chlapce -

nezletilého Petra nechala v porodnici a dala souhlas s jeho osvojením. Po zákonem stanovenou dobu se o nezletilého nezajímala, nenavštěvovala ho, nejevila o něho zájem, a proto byla na základě rozhodnutí soudu zbavena rodičovských práv a nezletilý se stal právně volným dítětem vhodným k osvojení. Vzhledem k tomu, že se jednalo o dítě romského původu, nepodařilo se ho umístit do vhodné rodiny, najít vhodné osvojitele.

Nezletilý Petr byl zpočátku umístěn v kojeneckém ústavu, poté mu byla soudem nařízena ústavní výchova a byl poslán do dětského domova. Matka ani v době jeho pobytu v dětském domově dítě nenavštívila a neprojevila o něj zájem. Ve věku tří let byl nezletilý Petr umístěn do pěstounské rodiny, a protože byla biologickým rodičům odebrána všechna práva a povinnosti vůči němu, byla jeho pěstounka soudem ustanovena opatrovníkem nezletilého a mohla ho zastupovat a místo rodičů spravovat jeho záležitosti.

Dle vyjádření ústavu chlapec dobře jí, spí, vyvíjí se v řeči, chová se dobře a je přítulný, po dobu pobytu v ústavu nebyly s nezletilým žádné výchovné ani jiné problémy. V době jeho umístění do pěstounské rodiny byl chlapec zdravý, dobře vyvinutý.

## 6.2.2 Osobní anamnéza pěstounky

První manželství pěstounky bylo rozvedeno hlavně z důvodu různosti povah, zájmů a názorů na život, manželova alkoholismu. Současné manželství je jejím druhým manželstvím, nemá žádné dítě. Pěstounka je nejstarší ze tří dětí, má mladšího bratra a mladší sestru. Na její výchově se podíleli oba rodiče, účastnila se i její babička. Manželství jejích rodičů bylo průměrné, s občasnými hádkami, kdy si podle ní otec většinou prosadil to, na čem mu záleželo. Matka pak převážně rozhodovala o praktických otázkách rodiny.

Pěstounka má vysokoškolské vzdělání, vystudovala Právnickou fakultu Karlovy univerzity, je slovenské národnosti. Je zaměstnaná, pracuje jako samostatný odborný referent na ministerstvu dopravy.

Pěstounka je ve svém zaměstnání velmi ambiciózní, dovede se dobře prosadit. Svým zaměstnavatelem je hodnocena kladně, její zdravotní stav je dle lékařského potvrzení dobrý. Má velmi mnoho mimopracovních zájmů, bývá iniciátorkou rodinných a společenských styků. Se svými rodiči i sourozenci se pravidelně stýká.



### 6.2.3 Osobní anamnéza pěstouna

Pěstoun nezletilého Petra je jedináček a pochází z intelektuálské rodiny. Oba jeho rodiče jsou historikové, o jejich domácnost se především starala babička. Své dětství trávil většinou právě s babičkou v místě jejího trvalého bydliště, rodiče ho navštěvovali o víkendech. Babička ho vychovávala velmi mírně, byla poněkud úzkostná. Po její smrti, byly mu dva roky, začal žít společně se svými rodiči, vztahy s nimi byly harmonické. Pěstoun nemá žádné sourozence, jeho zdravotní stav je dle vyjádření lékaře dobrý, svým zaměstnavatelem je hodnocen kladně.

Pěstoun má vysokoškolské vzdělání, vystudoval Vysokou školu ekonomickou. Pracuje jako vedoucí oddělení v podniku zahraničního obchodu. Jde o jeho první manželství, nemá žádné dítě.

### 6.2.4 Rodinná anamnéza pěstounů

V době, kdy byli žadatelé vhodnými uchazeči o pěstounskou péči, byli v manželství čtyři roky. Jejich manželství bylo dle nich zpočátku konfliktní, postupně se vztahy zklidnily. Již rok po svatbě se rozhodli vzít cizí dítě do své péče, protože vlastní mít nemohli. Po podání žádosti a absolvování potřebných náležitostí dvakrát podstoupili psychologické vyšetření a byli pro náhradní rodinnou péči – osvojení shledáni jako nevhodní, a rozhodli se proto pro pěstounskou péči.

V době, kdy byli v evidenci uchazečů o pěstounskou péči, bydleli ve státním bytě III. kategorie o dvou pokojích s kuchyní, bez koupelny. Byt byl udržován v naprostém pořádku a čistotě a byl vhodným prostředím pro výchovu dítěte.

Vztah manželů je stabilizovaný, oba jsou v manželství spokojeni, nacházejí v něm dle jejich vyjádření porozumění.

Manželé by si chtěli osvojit dítě, nejraději chlapce do věku šesti měsíců, jenž by jim měl být podle jejich vyjádření co nejvíce podobný, jeho rodiče by měli být pokud možno inteligentní nebo alespoň matka. V původní žádosti o osvojení se vyjádřili v tom smyslu, že by rozhodně nepřijali do péče dítě cikánského původu, dítě, u něhož by byla zjištěna nějaká tělesná, duševní či smyslová vada, dítě, jenž potřebuje zvýšenou péči. Raději by do své péče nepřijali ani dítě, které by bylo jiné, než uvedli, a počkali by tak dlouho, dokud se neobjeví dítě podle jejich představ.

Osvojení ani pěstounskou péči by v žádném případě nechtěli utajit, o jejich úmyslu vědí

rodiče, příbuzní i přátelé a kolegové v zaměstnání. S výchovou dítěte jim nikdo nebude pomáhat.

Nebyly zjištěny žádné okolnosti, díky nimž by manželům nemohlo být svěřeno dítě do pěstounské péče a jejich žádost byla doporučena. Na základě ní byli zařazeni do evidence uchazečů do pěstounské péče.

## 6.3 Znalecké posudky

### 6.3.1 Psychologický posudek pěstounky

Pěstounka, v té době žadatelka o osvojení, se na základě psychologického vyšetření jeví jako extravertovaná osobnost, má ráda společnost, dobře navazuje kontakty. Reaguje impulzivně, někdy až agresivně, dělá jí potíže seberegulace. Je netolerantní, málo přizpůsobivá, její sebeovládání je snižené, což se projevuje při adaptaci na nové podmínky a v zátěžových situacích, kdy se objevují i neurotické příznaky.

Při dosahování cílů je pěstounka velmi houževnatá, nedá se odradit překážkami, dovede vyvinout značné úsilí a použít všech dostupných cest, projevuje se u ní egocentrické zaměření.

Vzhledem k osobnostnímu vybavení obou žadatelů a vzhledem ke krátké době trvání jejich manželství bylo doporučeno kontrolní psychologické vyšetření. Při vyšetření, ke kterému došlo za rok, bylo zjištěno, že pěstounka (žadatelka) i nadále trvá na žádosti o novorozené dítě. Osobnost pěstounky se jeví stále poměrně impulzivní, ve vypjatých situacích se sníženým sebeovládáním.

Oproti minulému psychologickému vyšetření se objevilo určité zklidnění při jednání a zároveň větší schopnost naslouchat druhým. Přesto se jedná o osobnost příliš houževnatou, její cílevědomost je provázena dávkou egocentrismu.

Ve vztahu má stále dominantní pozici, vztah se jeví být stabilizovaný. Pěstounka se podřizuje manželově osobnosti více než dříve. V manželství nachází uspokojení a porozumění jak svých povah, tak i zájmů.

Vzhledem k několika problematickým projevům žadatelky vyplynula nutnost dlouhodobější spolupráce s psychologem, aby došlo k ujasnění výchovných a pečovatelských postojů ze strany pěstounky. Její projevy se jeví jako jednoznačné, ale ovlivněné několikaletým čekáním na dítě v minulosti, tak i pocitem marnosti z dlouhodobého čekání v

budoucnu.

Ani po kontrolním psychologickém vyšetření nebyla pěstounka (žadatelka) jednoznačně doporučena jako vhodná pro osvojení dítěte. Osvojení bylo vázáno na dlouhodobou spolupráci manželů s psychologem, včetně opakovaného psychologického vyšetření.

### 6.3.2 Psychologický posudek pěstouna

Dle závěru psychologického vyšetření je pěstoun uzavřenější než jeho manželka, nemá mnoho přátel, pomaleji navazuje kontakty, k lidem je kritický, nepotřebuje jejich společnost tolik jako manželka. Ani on není příliš přizpůsobivý, má však větší sebekázeň. Má tendenci k impulzivním reakcím, lépe je však zvládá, vyvíjí sebevýchovné úsilí, je vůči sobě kritičtější. Je orientován na výkon a na úspěch. Projevuje se u něho labilita a některé neurotické reakce. Jeho zájmy jsou převážně pracovní.

Jak jsem již výše u pěstounky uvedla, vzhledem k osobnostnímu vybavení žadatelů, jako je impulsivnost, malá přizpůsobivost, snížené sebeovládání při adaptaci na nové podmínky či labilita, bylo doporučeno kontrolní vyšetření. Prognóza rodinného života se pro přijetí dítěte jevila jako problematická a trvání manželství bylo pro objektivní posouzení vztahu příliš krátké.

Z opakovaného kontrolního vyšetření vyplývá, že pěstoun (žadatel) má oproti manželce co se týče žádosti o novorozence tolerantnější postoj. Jeho vztah s manželkou se jeví stabilnější, v manželství nachází uspokojení a porozumění jak svých povah, tak i zájmů.

### 6.4 Průběh pěstounské péče Petra

Poté, co pěstouni nebyli shledáni jako vhodní pro osvojení novorozence a jejich žádosti nebylo vyhověno, bylo jim svěřeno do náhradní rodinné péče dítě romského původu ve věku tří let. Nejdříve byl nezletilý Petr svěřen do hostitelské péče a počítalo se perspektivně s péčí pěstounskou. Rodiče nezletilého Petra byli soudem zbaveni rodičovských práv a povinností a podepsali souhlas s osvojením nezletilého. S přihlédnutím k tomu, že se jednalo o dítě romského původu, výrazně snědé, nepodařilo se ho umístit do rodiny vhodných osvojitelů.

Nezletilý Petr byl do náhradní rodinné péče předán z dětského domova, jak jsem již výše zmínila, v době, kdy mu byly tři roky. Nezletilý dle vyjádření sociální pracovnice velmi

špatně mluvil a jeho vývoj byl opožděný. Jeho adaptace byla dobrá, řeč se začala rozvíjet, choval se dobře, byl přítulný, dobře jedl a spal. Pěstounka v době jeho adaptace do nové rodiny přestala chodit do zaměstnání a začala opět pracovat poté, kdy Petr nastoupil do mateřské školky. Po uplynutí předpěstounské péče byl nezletilý manželům svěřen do pěstounské péče a zároveň dal soud pěstounům na základě jejich žádosti souhlas se změnou příjmení nezletilého.

Po dvou letech trvání pěstounské péče projeví manželé zájem o další dítě romského původu nebo dítě smíšené. Do pěstounské péče byl manželům svěřen nezletilý Adam, polorodý bratr Petra, jenž byl o čtyři roky mladší. O této pěstounské péči píše v pokračování případové studie týkající se nezletilého Adama.

Nezletilý Petr v průběhu pěstounské péče nastoupil do mateřské školky, kde s ním nebyly žádné problémy, dobře se zapojil do kolektivu, byl komunikativní a spolupracoval. Povinnou školní docházku nastoupil do soukromé školy, zde měl však problémy s výukou německého jazyka, proto ve druhé třídě začal navštěvovat státní školu. Do kolektivu se velmi dobře zařadil, byl mezi spolužáky oblíbený pro svou upřímnou a přátelskou povahu. Ve škole patřil mezi nejlepší žáky, jeho prospěch byl velmi dobrý. Měl hodně koníčků, hrál na housle, chodil cvičit, věnoval se recitaci a herectví. Rodiče pravidelně navštěvovali školu a informovali se o jeho prospěchu.

S nástupem do druhé třídy základní školy začalo u Petra postupně docházet k vážným potížím. Ze šetření vyplývá, že došlo k výrazným poruchám chování, ve škole se nezletilý chová arogantně, bije děti. I v sourozeneckých vztazích (v té době pěstouni přijali do své péči další dítě, nezletilou holčičku) vznikají dle pěstounky konflikty, protože Petr žárlí na svou mladší sestru, dobrý není ani vztah k jeho bratrovi Adamovi. Dobře si rozumí s pěstounem, který však na něj ani na ostatní děti z důvodu pracovního vytížení nemá mnoho času. Z domácí pokladny odcizil větší částku peněz, ale nepodařilo se zjistit, co s ukradenými penězi udělal. Dlouho svaloval vinu na své spolužáky, kteří byli v rodině na návštěvě, pěstouni rodiče označených spolužáků obcházeli, bezvýsledně a vše nasvědčovalo tomu, že krádež spáchal sám nezletilý Petr. Výchovné problémy má i při své široké zájmové činnosti, chodí na cvičení, do hereckého kroužku.

Bezprostředně po vyhocení situace se pěstouni obrátili na odborníky, za kterými začali pravidelně docházet, a nezletilý byl poslán na psychiatrické vyšetření. Poté začal pravidelně navštěvovat psychiatra a ten byl s pěstouny domluven, že v případě neúspěšného vyřešení problémů a vyčerpání všech možností nápravy bude nezletilý umístěn do diagnostického ústavu. Odhodlají se k němu i dříve, pokud začne nezletilý ohrožovat bezpečnost svých sourozenců. I v průběhu docházky do třetí třídy se u nezletilého Petra začaly objevovat časté

výkyvy v chování spojené s jeho temperamentem, jež musela škola společně s rodiči řešit. Protože došlo i ke zhoršení prospěchu nezletilého, navštívil pedagogicko – psychologickou poradnu. Problémy s nezletilým s přestávkami stále přetrvávaly. Řešení v té době přišlo v podobě čtyřleté služební cesty do zahraničí, kterou uskutečnili pěstouni spolu se všemi dětmi. Nezletilý během roku v zahraničí navštěvoval školu a na letní prázdniny se celá rodina vracela domů a volno trávil na chatě.

Po více jak polovině pobytu v zahraničí, v době kdy nezletilý navštěvoval šestou třídu, přišel na sociální odbor ze zahraničí dopis od pěstounky. V něm sdělovala, že po celé dva roky pobytu v zahraničí byl nezletilý v podstatě bez problémů, občas doma odcizil nějaké peníze, což bylo v rámci rodiny vyřešeno domluvou a snížením kapesného. Pak však začaly dle pěstounky vážné problémy, nezletilý Petr se „dal“ na noční život, začal chodit na diskotéky a z nich se domů vracel až ráno. Tohoto nočního života si užíval v průběhu celého týdne, což způsobilo jeho absence ve škole. Pěstounům se začal vymlouvat, že se zdržel ve škole nebo u spolužáků a zatím se staršími kamarády navštěvoval noční podniky. Stalo se, že domů nepřišel dokonce čtyři noci za sebou a ani se pěstounům neozval. Peníze na útratu nejprve odcizoval doma, několikrát použil peníze, jež byly určeny na školní obědy. Škola po nějaké době oznámila pěstounům, že je jeho další setrvání v ní nežádoucí. V souvislosti s nežádoucím chováním nezletilého začal mít i pěstoun problémy v zaměstnání. V dopise bylo uvedeno, že pěstounka má strach, jak se bude nezletilý chovat po návratu do vlasti, měla strach z toho, že bude i tam navštěvovat noční podniky, a proto začali s manželem uvažovat o dočasném umístění nezletilého v nápravně výchovném zařízení.

Po návratu rodiny ze zahraničí, kde nezletilý Petr dokončil šestou třídu, se nějakou dobu choval slušně, nechodil do nočních podniků, hezky se choval ke svým sourozencům a doma pomáhal. Po návratu ze zahraničí nakonec po třech měsících z domova utekl. Policí byl nalezen v bytě ženy, které sdělil, že rodiče odjeli na dovolenou a jeho nechali samotného doma.

V této situaci bylo soudem nařízeno psychologické vyšetření nezletilého, ze kterého vyplývá, že nedokáže odolat svodům „ulice“, a protože nemůže být izolován v bytě z důvodu povinné školní docházky, měl by být umístěn v diagnostickém ústavu. Z vyšetření dále vyplývá, že jde o chlapce, jehož intelektový potenciál je zřejmě vyšší, není však plně rozvinutý v důsledku psychické deprivace v raném dětství a pro jeho lehkou mozkovou dysfunkci.

Jelikož byly všechny možnosti řešení výchovných problémů nezletilého vyčerpány, došlo k vážnému narušení jeho příznivého vývoje a jeho výchova v rodině přes veškerou snahu pěstounů nebyla dostatečně efektivní, byl nezletilý ve svých čtrnácti letech na základě

rozhodnutí soudu umístěn do diagnostického ústavu a zároveň začalo probíhat jednání o nařízení ústavní výchovy. V době, kdy nezletilému nebyla ještě nařízena ústavní výchova, rodina musela opět vycestovat do zahraničí, a tak se nezletilý vrátil do rodiny pěstounů a měl vycestovat s nimi. Ještě před odjezdem se však Petr opět zatoulal a dva dny nepřišel domů a nechodil ani do školy. Zároveň bylo zjištěno, že nezletilý Petr opět doma odcizil peníze, za které si pořídil mobilní telefon. Přiznal se, což pěstounka ocenila kladně.

Rodina společně odjela do zahraničí a přibližně po půl roce jejich pobytu tam se pěstounka vrací s dětmi domů, neboť problémy s nezletilým dosáhly takových rozměrů, že nebylo možné v zahraničí s ním dále pobývat. Záhy po návratu do vlasti byl nezletilý hospitalizován na psychiatrické klinice a poté umístěn ve výchovném ústavu a soudem byla nařízena ústavní výchova. V té době bylo nezletilému patnáct let.

Ve výchovném ústavu ukončil povinnou školní docházku a začal chodit do učebního oboru truhlář. Pravidelně navštěvoval pěstounskou rodinu a v době, kdy byla v zahraničí, docházel za prarodiči. V jejich doprovodu také na dva týdny na propustku odjel do zahraničí za pěstouny. Nezletilý se dle vyjádření pěstounů choval nad očekávání, jeho návštěva proběhla bez problémů a pobyt se vydařil. Po návratu rodiny z pracovní cesty v zahraničí požádali pěstouni se svolením nezletilého o jeho svěření do nezrušitelného osvojení. Rozhodnutí soudu bylo kladné, a nezletilý tak byl svěřen do nezrušitelného osvojení žadatelů. I po tomto rozhodnutí zůstal do své zletilosti ve výchovném ústavu a sám požádal o prodloužení ústavní výchovy do devatenácti let z důvodu dokončení tříletého studia, učebního oboru truhlář. S rodinou byl neustále v kontaktu, pravidelně navštěvoval rodiče i prarodiče. V jeho devatenácti letech byl pobyt ve výchovném ústavu ukončen.

## 6.5 Seznámení s případovou studií – Adam

Případ nezletilého Adama navazuje na případovou studii nezletilého Petra. Jde o polorodé sourozence, kteří byli postupně svěřeni do pěstounské péče v téže rodině. V době, kdy rodina přijala Adama do pěstounské péče, bylo Petrovi pět let.

Rodina bydlela ve státním bytě 3+1, I. kategorie se samostatnou koupelnou a WC. Pěstouni byli zaměstnáni na stejných pracovištích jako v případě žádosti o pěstounskou péči Petra, jejich zdravotní stav byl dobrý, v zaměstnání byli hodnoceni kladně.

Jak oba shodně řekli, s výchovou prvního dítěte se nevyskytly žádné problémy, s nezletilým Petrem hovořili o svém záměru přijmout do rodiny další dítě, ten s tím souhlasil, sourozence chtěl. Pěstouni uvedli, že o druhém dítěti uvažují prakticky od doby, kdy se v

pěstounské péči adaptoval Petr, tedy přibližně 1,5 roku. Získat by chtěli dítě ženského pohlaví, ve věku 0-3 let a chtějí mít co největší vliv na jeho výchovu. Holčičku by chtěli tmavovlasou, s tmavýma očima, zdravou, jsou ochotni čekat na vhodné dítě 2-3 roky. Nevěděli, zda by přijali dítě romského nebo poloromského původu, ani zda by přijali dítě jiné, než uvedli. Rozhodně by však nepřijali dítě, u kterého by byla zjištěna nějaká tělesná, smyslová a duševní vada, dítě, jež by proto vyžadovalo zvýšenou pomoc. Nejraději by počkali tak dlouho, dokud se neobjeví dítě podle jejich představ.

Ve své žádosti pěstouni dále uvádí, že již v době uzavření manželství si byli vědomi, že se jim nepodaří mít vlastní dítě. Proto se hned po uzavření sňatku zajímali o možnost osvojení, ale nesplňovali potřebnou čekací dobu dvou let stanovenou pro posouzení stability manželství, a museli tak s podáním o osvojení počkat. Protože později byla naděje na osvojení kojence malá, přijali do pěstounské péče nezletilého Petra, dítě romského původu. Petr se dle nich v rodině velmi dobře adaptoval, začal chodit do mateřské školky, kde byl díky své milé a veselé povaze velmi oblíben. Dále uvádí, že to, že je Petr romského původu vědí pouze oni, ostatním známým a příbuzným sdělili, že se jedná o dítě, jehož otec byl podle sdělení české matky pravděpodobně jugoslávského původu. Ve své žádosti dále uvádějí, že se díky nezletilému Petrovi jejich život výrazně obohatil. Radost, kterou jim přináší, si nikdy nedovedli představit, i přesto, že po dítěti velmi toužili. Přesto, že v péči o nezletilého našli kus smyslu života, velmi brzy začali uvažovat o převzetí dalšího dítěte. Jak je již výše uvedeno, pěstouni by chtěli holčičku, tmavovlasou a tmavookou. Uvádějí, že pokud se opět nenajde vhodné dítě, může se jednat i o holčičku romského původu, její pleť by však měla být co nejsvětlejší. Mají totiž obavy, že pokud by se jednalo opět o dítě výrazně snědé, jejich rodina by již příběhu o jugoslávském otci či jiném cizím původu dítěte neuvěřila a důsledky by se dle nich projevíly i ve vztahu k Petrovi. Odůvodňují to také tím, že pěstounka je slovenské národnosti a pochází z oblasti, kde zkušenosti s obyvatelstvem romské národnosti jsou velmi špatné. Pěstouni dále uvádějí, že oni sami žádné předsudky vůči Romům nemají, věří, že správnou výchovou a v případě potřeby i za pomoci dětských psychologů se jim z dětí podaří vychovat čestné a hodné lidi.

Nezletilý Adam byl po narození umístěn v kojeneckém ústavu. Ten poté, co ze strany biologických rodičů proběhl kvalifikovaný nezájem, podal podnět k soudu o zbavení rodičovských práv. Jeho otec byl v té době bez pracovního poměru a matka nezvěstná a bylo proti ní vedeno trestní stíhání pro trestnou činnost zanedbávání povinné výživy. Do péče pěstounů byl nezletilý předán na základě doporučení sociálního odboru a rozhodnutím soudu. Jednalo se o dítě romského původu, celková úroveň jeho schopností byla v hraničním pásmu.

Po svěřením dítěte do pěstounské péče má sociální odbor povinnost každý půl rok podávat

soudu písemnou zprávu o průběhu pěstounské péče.

## 6.6 Průběh pěstounské péče Adama

Po převzetí do pěstounské péče byla pěstounka z důvodu péče o nezletilého Adama na neplacené mateřské dovolené. V době návštěvy bylo zjištěno, že nezletilý je pěkný, silný, dobře živený. Od doby, kdy chlapec pobývá v pěstounské péči, se hodně zlepšil pohybově, je zjevné, že je o chlapce velmi dobře postaráno. V době jeho převzetí nechodil samostatně ani okolo nábytku, ani za ruku, nyní již chodí zcela sám. Dle vyjádření pěstounky, která s ním byla doma, dobře jí, spí, hraje si a o všechno kolem sebe má zájem. Uvádí však, že nezletilý je vzteklý, vznětlivý, hned křičí, vychovává se dle ní mnohem hůře než jeho bratr Petr, který je poddajnější. Pěstouni sdělili, že chtějí požádat o změnu příjmení nezletilého. Při další návštěvě bylo zjištěno, že o dítě, respektive všechny děti (v té době byla do pěstounské péče svěřena i nezletilá holčička) je dobře postaráno, byly čisté, dobře oblečené a dle vyjádření pěstounky nedochází k žádným potížím. Adam je velmi temperamentní, má jinou povahu než jeho bratr, je mnohem upřímnější. Pěkný vztah má se svou nezletilou sestrou, s bratrem se často dostává do konfliktu.

Poté, jak již bylo v případě nezletilého Petra zmíněno, odjela rodina z důvodu pracovní cesty otce do zahraničí, v té době bylo nezletilému Adamovi šest let. Po návratu ze zahraničí pěstounka sdělila, že v době pobytu se s nezletilým Adamem vyskytly první problémy, je příliš živý, vzbuzuje negativní odezvu u ostatních, je neukázněný, obtěžuje svým chováním. Po návratu domů s ním pěstouni navštívili dětského psychiatra, jenž na nezletilém neshledal žádnou poruchu, dle něj jde o temperamentní dítě a mezi chlapci je běžný sourozenecký vztah.

I při dalším šetření, kdy rodina pobývala doma, bylo zjištěno, že Adam vykazuje určité poruchy chování, má především problémy ve vrstevnických vztazích, je značně agresivní a vůči okolnímu světu nepřátelský, má problémy i ve vztahu k svému bratrovi. Pěstounům bylo doporučeno psychologické vyšetření a vyšetření EEG. Z psychologické vyšetření vyplývá, že nezletilý Adam byl do rodiny přijat v jednom roce věku, na svůj věk byl malý a nezralý. Dle pěstounky jde o dítě divoké, hlučné, neposedné a nesoustředěné. Dále pěstounka sdělila, že jí nezletilý nedávno z peněženky odcizil 500 Kč, dle ní na něj tresty neplatí, spíše dobré slovo a pochvala. V chování chlapce je patrná zvýšená živost, spontaneita a neposednost. Kontakt navazuje bezprostředně, není schopen uvést základní osobní data, jinak je verbálně pohotový, sdílný, dobře spolupracuje, s patrným zaujetím až nadšením, udrží pozornost, časem se



objevují známky únavy. Projevuje se u něj potřeba zvýšené aktivity a sebeprosazení bez omezování vnějšími autoritami a povinnostmi. Celková úroveň intelektové výkonnosti aktuálně odpovídá pásmu průměru, vývoj je disharmonický na bázi LMD, dílčí složky inteligence se rozvíjí rovněž nerovnoměrně, jeho pozornost je zvýšeně unavitelná, koncentrace kolísavá.

K dalšímu kontaktu došlo s rodinou v době, kdy měl být nezletilý Petr umístěn do diagnostického ústavu. Dle vyjádření pěstounky se Adam bratrovi posmívá a svým způsobem jeho odchod vítá. Adam navštěvuje čtvrtou třídu a jeho chování je v současné době stabilizováno, což je způsobeno užíváním zklidňujících léků. Farmakoterapie mu prospěla, lépe se soustředí na domácí úkoly, doma se projevuje mnohem klidněji a ve škole byl dokonce pochválen.

Pěstounka před další zahraniční cestou navštívila oddělení péče o děti a sdělila, že nezletilý Adam stále užívá léky na zmírnění příznaků LMD a v současné době je bez vážnějších problémů. Vyjádřila však určité obavy, chlapec je dle ní velmi tvrdohlavý a prosazuje svůj názor. V budoucnu očekává problémy s jeho zvládnutím. V době předchozího pobytu v zahraničí měl nezletilý značné problémy ve škole, přestal psát úkoly a hrozilo mu propadnutí, ve spolupráci s třídní učitelkou nakonec vše zachránil. Protože však ve škole neposlouchal, nepodřizoval se kázní, byl nakonec z anglické školy, kterou v zahraničí navštěvoval, vyloučen. Je stále uzavřený, tvrdohlavý, vznětlivý, je s ním těžké pořízení, všechny považuje za nepřátele, nemá kamarády, přátelí se trochu pouze s dětmi, které přivede domů jeho mladší sestra, s níž má dobré vztahy. Pěstounka tak vyjádřila obavy z jejich nadcházejícího pobytu v zahraničí, zvažovala, že bude možná nucena zůstat s dětmi v republice. Nakonec se rodině podařilo pro Adama najít školu a rodina odcestovala.

Po roce v zahraničí, kde nezletilý navštěvoval pátou třídu, se rodina opět na léto vrátila do republiky. Pěstounka sdělila, že nezletilý Adam po dobu pobytu ve škole problémy neměl, situace s ním je bez větších změn. Přesto sdělila, že léky, které nezletilý užíval, byly návykové, chlapec uschované léky tajně vyhledával a požíval, nyní dochází do nemocnice. Na konci prázdnin rodina do zahraničí tentokrát neodcestovala a Adam začal do šesté třídy po absolvování rozdílových zkoušek chodit do školy doma. Ve škole docházelo k problémům, dostal ředitelskou důtku za nevhodné chování – vulgaritu vůči vyučující. Poté, co nezletilý delší dobu pobýval s rodinou v zahraničí, měl značné problémy se začleněním do kolektivu, děti ho mezi sebe nepřijaly, lze hovořit o jisté diskriminaci. Při práci ve skupinkách Adam zůstával osamocený, volný čas se spolužáky netrávil. Nejvíce volného času tráví sám tím, že jezdí na skateboardu. Jeho prospěch je slabý, propadá z matematiky, při hodinách vyrušuje, spolužáci poukazují na jeho agresivitu, reaguje na domluvu. O prázdninách si dle pěstounky

na táboře našel kamarády, ale podle jejího názoru ne nejlepší děti, které na něj nemají dobrý vliv.

V dalším období bylo chování nezletilého s menšími výkyvy celkem stabilní. Problémy později vyvrcholily opět ve škole, a vedení školy rozhodlo, že by měl ze školy odejít, neboť po několika opakováních plní školní docházku již desátým rokem. Pěstounka měla strach, že by nezletilého v případě jeho vyloučení ze školy nikde nevzali a snažila se se školou domluvit. V té době Adam docházel na terapii, je tvrdohlavý, má sklony k afektivnímu jednání, je nevyzpytatelný. Pěstounka vyjádřila obavy nad jejich opětovným vysláním do zahraničí, jež nebylo jisté. Věří, že tam by nezletilého „zpacifikovala“ a předešla dalším problémům doma. Nezletilý školní docházku doma řádně dokončil a rodina po prázdninách vycestovala a následující letní prázdniny měla opět strávit doma, v republice.

Z důvodu onemocnění pěstouna se všichni vrátili předčasně do republiky. Nezletilý byl přijat na odborné učiliště, obor autoklempíř, chtěl dokončit první ročník a pak eventuálně studium přerušit a opět s rodinou vycestovat. Rodina v té době z důvodu předčasného návratu domů bydlela na chatě, byt pronajala. Nezletilý proto přes týden bydlel na internátě a domů se vracel na víkendy. První ročník nedokončil, nejprve byl ze školy vyloučen podmíněčně, což pěstounka na sociálním odboru neoznámila, a poté došlo k jeho definitivnímu vyloučení. Dle pěstounky se doma příliš nezdržuje, když doma byl, bral věci, ztrácely se peníze, má již třetí mobil. Pěstouny byla vyslovena obava, že má nezletilý problém s drogami a potřebuje na ně peníze. S pěstounkou bylo dohodnuto, že se pokusí najít odborné učiliště ochotné nezletilého přijmout, nechat nezletilého vyšetřit, zda užívá návykové látky a na základě výsledku vyšetření pak postupovat co se nápravy týče. V případě nespolupráce nezletilého přistoupit k podání návrhu na ústavní výchovu. Pěstoun následně sdělil, že je určitá naděje, že Adamovi bude umožněno dokončit pololetí a poté přejít na stejný obor do jiného učiliště, denně by dojížděl, nebyl na internátě, a neměl tak možnost stýkat se s partou romských kamarádů.. Opakovaně se dle něj totiž stalo, že v době návštěvy jeho kamarádů u nich doma se něco ztratilo, pěstouni již postrádají 12 000,- Kč. Adam svou vinu uznal a slíbil, že až bude vydělávat, ukradené peníze vrátí. Pokud se nezletilému nepodaří pokračovat ve studiu, bude dle pěstouna nucen najít si místo a začít pracovat.

Nakonec Adam pololetí ukončil a přešel do jiného učiliště, kde již po měsíci působení měl několik zameškaných hodin. Dle pěstounů potkal kamaráda a nechtělo se mu do školy, navíc se začal stýkat s kluky, jež mají ve škole také problémy. Zameškané hodiny mu pěstouni omluvili a sdělili, že bude-li potřeba, jsou připraveni pro něj opět najít nové učiliště, přestože se nezletilý doma neučí, jeho příprava do školy je nulová, domluvy pěstounů neúčinné. Jak sám Adam sdělil, je si vědom nedůslednosti pěstounů a viditelně toho využívá. Ze strany

sociálního odboru jim byl tento úmysl vymlouván, neboť pokud Adam nebude ochoten udělat něco pro to, aby první ročník ukončil, je jiná škola bezpředmětná. Pěstouni navíc mluvili o tom, že zvažují osvojení nezletilého. Jejich motivace je nejasná, neuvádějí důvod, říkají, že jim nic jiného nezbyvá. Sám nezletilý mluví o tom, že do školy chodí nerad, většina předmětů ho nebaví, slíbil, že se známky pokusí zlepšit. S ohledem na jeho školní docházku byl poučen o možných rizicích, včetně ústavní výchovy. Větší problémy v komunikaci s rodiči neuvádí, jeho vztah k sestře je dobrý, o své budoucnosti nemá žádnou představu. Je přesvědčen, že mu bude stále zajišťován stejný standard jako dosud a opuštění domácnosti a osamostatnění se, si nepřipouští.

Nezletilý první ročník nakonec nedokončil, v novém školním roce nastoupil opětovně do nového odborného učiliště, obor kuchař. Slíbil, že tentokrát se bude učit a chodit do školy, tento učební obor ho prý opravdu baví. Pěstouni z důvodu opětovného pobytu v zahraničí požádali o osvojení nezletilého – vyjet s nimi mohl pouze rodinný příslušník. To byla zřejmě jejich jediná motivace a důvod, proč se takto rozhodli. Nezletilý s osvojením souhlasil a soud pravomocně rozhodl, pěstouni byli zapsáni jako rodiče v knize narození matriky.

Z důvodu neustálých absencí ve škole a následných krádeží doma otec nezletilého odcestoval nakonec do zahraničí sám. Matka zůstala s dětmi doma a po několika měsících byl na její žádost nezletilý umístěn do diagnostického ústavu a u soudu bylo zahájeno jednání o nařízení ústavní výchovy.

## 6.7 Zhodnocení případu

Proč si pěstouni brali do náhradní rodinné péče romské děti, o nichž původně vůbec neuvažovali, jaká byla jejich motivace? Manželům nebylo na základě negativních výsledků psychologického vyšetření doporučeno osvojení, a to především díky několika problematickým projevům žadatelky, a také díky tomu, že žadatelé nesplňovali potřebnou čekací dobu dvou let stanovenou pro posouzení stability manželství, a museli tak s podáním o osvojení počkat. Osvojit chtěli novorozence, zásadně ne dítě romského původu. Osvojení se jim nepodařilo realizovat, po dítěti velmi toužili, proto přistoupili k alternativě pěstounské péče. Převzali do pěstounské péče tříleté dítě romského původu, dítě polosnědé, přestože o romském dítěti původně vůbec neuvažovali. Mezi příbuznými a známými navíc mluvili o tom, že jeho biologický otec je jugoslávské národnosti.

Asi po roce a půl se pěstouni rozhodli, že si vezmou do péče další dítě, nejraději holčičku, neromského původu. Do pěstounské péče jim byl svěřen chlapec romského původu, polorodý

bratr prvního přijatého chlapce, tedy romské dítě, o kterém ani tentokrát vůbec neuvažovali. Holčičku převzali do náhradní péče o dva roky později. Tentokrát již od počátku chtěli osvojení, když holčička „zhnědla“, dostavili se na sociální odbor s tím, že dítě je opět pigmentováno, a chtějí proto změnit svůj úmysl a vzít je do pěstounské péče. Bylo jim sděleno, že si holčičku již musí osvojit, nebo ji vrátit, nezletilá nakonec v rodině zůstala, protože však šlo o osvojení, jeho průběh nebyl sledován.

Z jakých důvodů byla náhradní rodinná péče romských dětí neúspěšná? Pěstounka byla Petrovými problémy přetížena a náročná pro ni byla i péče o mladší děti. Dle psychologů prožívala určitou „bilanční krizi“ a to i s myšlenkami na zrušení pěstounské péče. Pěstoun měl ve vztahu k dětem větší odstup, dával oběma chlapcům novou šanci a snažil se hlavně pomoci své ženě situaci zvládat. Oba pěstouni byli však ve své výchově velmi nedůslední.

Jak dále z případové studie vyplývá, pěstouni, později rodiče, se snažili dětem vytvořit dobré rodinné zázemí a materiálně je zajistit. Vzhledem k jejich pracovnímu vytížení a vzhledem k jejich povahám neměli zřejmě dispozice k tomu, aby tento úkol úspěšně zvládli. Podstatnou roli sehrály v osobnosti nezletilých zřejmě i genetické vlivy, které jejich situaci neusnadnily. Nevýhodou byly pro děti určité i časté pobyty v zahraničí. Děti neměly možnost si vytvořit potřebné sociální vztahy se svými vrstevníky, spolužáky a se svým okolím. K jejich začlenění do kolektivu neměly dostatečný prostor. Dětem se v rodině nedostalo bezpodmínečné lásky a přijetí i s jejich kořeny. Pěstouni byli od počátku příliš ambiciózní, orientovaní na výkon, nebrali v úvahu skutečné možnosti dětí, zahlcovali je zájmovou činností. Výchova nezletilých zvládnuta nebyla, ale otázkou je, zda by chlapci uspěli v jiné rodině.

Co romské děti odvádělo z náhradní rodiny? Jak ze spisu vyplývá, chlapci měli pěstouna rádi, vždy se na něj těšili, byli s ním rádi, byl pro ně důležitou pozitivní postavou. S pěstounkou byl vztah občas problematičtější, chlapci k ní měli výhrady, například v tom, jak se k nim chovala, trestala je a vzhledem k jejich původu neustále připomínala, že špatně skončí. Sami chlapci měli ze svého genetického původu strach a zvláště Petr mu všechny své problémy a neúspěchy přičítal. Vinu však přičítali i pěstounům, protože ti byli při výchově příliš benevolentní a nedůslední, dětem chyběly pevné hranice a mantinely.

Pro děti nebylo určitě jednoduché ani to, že náhradní rodiče mezi příbuznými mluvili o tom, že jejich biologickým otcem je jugoslávský občan. Dětem tak byla zapírána jejich identita, bylo potlačováno jejich romství. Nebyly seznámeny s historií svého národa, s jeho specifiky, ani se vztahem majoritní společnosti k nim. Ve škole a mezi kamarády nebyly přijímány, a začaly proto vyhledávat romské kamarády a toužily po přijetí.

Také prohlášení pěstounky, že se jí z dětí správnou výchovou a v případě potřeby i za

pomoci dětského psychologa podaří vychovat čestné a hodné lidi, budí pochybnosti a rozpaky. Toto vyjádření mě vede k myšlence, že pěstounům šlo více o své vlastní potřeby, o realizaci svých představ než o samotné potřeby dětí. Vede mě k tomu i jednání pěstounů, kteří začali nezletilého po přijetí do náhradní rodinné péče oslovovat jiným křestním jménem. Podle nich bylo jeho původní křestní jméno zahraničního původu a k jejich ryze českému příjmení by se nehodilo.

## Závěr

Tato práce se zabývá problematikou náhradní rodinné péče romských dětí, jež je dle statistik většinou neúspěšná.

V úvodní kapitole jsem definovala klíčové pojmy důležité pro práci. Těmito pojmy je dítě, péče, Romové, výchova a rodina.

V další kapitole se zabývám romským národem. Jejich původem, jazykem, zvyky, náboženstvím, jejich vzděláním a výchovou, zaměstnáním a řemesly. Všechna tato specifika je důležité poznat, abychom mohli Romům porozumět, pochopit jejich jednání a chování. Zmiňuji se také o vztazích v romské rodině, o jejich způsobu bydlení a typických psychologických rysech, jež nelze opomenout v případě náhradní rodinné péče.

Následující kapitola je o formách náhradní rodinné péče. Nejčastější formou je osvojení a pěstounská péče, jež pomáhají najít dětem nové rodiče a rodinu. Dle mé konzultantky, od níž jsem informace získávala, převládá osvojení, zvláště tehdy, pokud jde o dítě malé, nejlépe novorozeně, dítě zdravé nebo s menší zdravotní vadou, našeho etnika. Budoucí rodiče se většinou nezajímají o pohlaví dítěte a ani neřeší jeho původ. V případě, kdy jde o starší dítě nebo sourozence, dítě romského původu nebo zdravotně postižené, nastupuje pěstounská péče. Jde o formu, o kterou v posledních letech dle mé konzultantky přestává být ze strany potencionálních rodičů zájem. Mají o ni většinou zájem rodiny mající jedno či více vlastních dětí, rodiny, jež nesplňují podmínky pro osvojení.

V další kapitole píšou o procesu, jenž předchází samotnému osvojení či pěstounské péči a není pro nastávající rodiče jednoduchou záležitostí. Hlavně po psychické stránce jde o velmi náročný proces a rodiče ani nemají jistotu, že vytoužené dítě dostanou. Žadatelé podstupují mnohá vyšetření a pohovory a samotná doba čekání na přijetí vhodného dítěte do rodiny je pak zpravidla nejdéší.

V poslední kapitole teoretické části práce píšou o romských dětech v náhradní rodinné péči, o jejich psychické deprivaci, jež způsobuje problémy. Dále se zmiňuji o konkrétních problémech romských dětí, jež vyplývají z jejich původu, jejich výchovy a v neposlední řadě jsou výsledkem jejich genetického základu.

Praktickou část případové práce tvoří kasuistika nezletilého Petra a Adama, nevlastních sourozenců, které několik let po sobě přijala do pěstounské péče stejná rodina. Případová studie se snaží odpovědět na tři otázky. Proč si pěstouni brali do náhradní rodinné péče romské děti, o nichž původně vůbec neuvažovali, jaká byla jejich motivace? Z jakých důvodů byla náhradní rodinná péče romských dětí neúspěšná? Co romské děti odvádělo z náhradní

rodiny?

Jak kasuistika naznačuje, v rámci pěstounské péče, kdy do rodiny přichází starší děti a rodiče navíc nejsou vhodnými adepty pro náhradní rodinnou výchovu, může docházet k velmi vážným problémům. Velmi důležitým se ukazuje také původ dítěte, jeho intelekt, vliv psychické deprivace, pobyt v ústavním zařízení, ne příliš podnětné náhradní rodinné prostředí i povahové vlastnosti náhradních rodičů.

Důležité pro romské děti vyrůstající v jakékoli formě náhradní rodinné péče je seznámení se se svým původem, měly by vědět, že jsou Romové a měla by být zdravě podporována jejich romská identita. Řešením je spolupráce pěstounů či adoptivních rodičů s organizacemi zaměřujícími se na práci s pěstounskými rodinami, vychovávající romské děti v náhradní rodinné péči. Zdravý pohled, jenž bude předáván romskému dítěti v náhradní rodinné péči, je základem pro úspěšnou výchovu. Může se stát východiskem k tomu, aby se u romského dítěte zabránilo nezdravému sebeodmítání se jako Roma a naopak ke zdravému přijetí svého romství.

V práci jsem podkryla identitu Romů vychovávaných mimo romské prostředí. Vedle této otázky je nastíněn další okruh problémů, jež se točí kolem úspěšnosti výchovy romských dětí. Díky kasuistikám a svým zkušenostem v praxi jsem došla k názoru, že náhradní rodiče pod pojmem úspěšnosti mohou mít na mysli rozdílné pohledy a představy. V dalším studiu by bylo důležité se zaměřit, zda úspěšnost je, aby dítě se dítě nedostávalo do konfliktu s mravními, sociálními a právními normami společnosti, nebo aby bylo vyučeno a maximálně se integrovalo do společenského života.

## Literatura

1. ARCHEROVÁ, C. *First Steps in Parenting the Child Who hurts. Tiddlers and Toddlers*. London and Philadelphia: Adoption UK and Carolina Archer, 1999, s. 120. ISBN 80-7178-578-4.
2. BARTÁK, J. aj. *AŽ malá ilustrovaná encyklopedie*. Praha: Encyklopedický dům, spol. s.r.o., 1999, s. 876, 879. ISBN 80-86044-12-2
3. BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 152. ISBN 978-80-7367-392-5.
4. BOUČKOVÁ, T. *Rok kohouta*. Praha: Odeon, 2008, s. 336. ISBN 978-80-207-1263-9
5. BUBLEOVÁ, V., VÁVROVÁ, A. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2009.
6. DEMETER, G. Slovo dvěma romským novinářům. In HUBSCHMANNOVÁ, M. *Můžeme se domluvit*. Olomouc: Ped. fak. UP, 1993, s. 110-113
7. GABRIEL, Z., NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 144. ISBN 978-80-247-1788-3.
8. HARTL, P., HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, s. 117, 402, 513, 420, 680. ISBN 80-7178-303-X.
9. HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů. Člověk v tísní, společnosti při* ČT, o.p.s, 2002, s. 5, 30. ISBN 80-7106-615-X.



- 10.JELÍNKOVÁ, I. *Výchova dětí a pomoc dětem v náhradní rodinné péči: bakalářská práce*. Praha: PVŠPS, 2009, s. 25, 26, 29.
- 11.KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha: MPSV ČR, 1992, s. 140. ISBN 80-85529-01-7.
- 11.KOVAŘÍK, J. *Úspěšnost náhradní rodinné péče*. Praha: Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 1997, s. 47.
- 12.LACINOVÁ, L., ŠKRDLÍKOVÁ, P. *Dost dobří rodiče aneb Drobné chyby ve výchově dovoleny*. Praha: Portál, 2008, s. 158, ISBN 978-80-7367-442-7.
- 13.LANGMAIER, J., MATĚJČEK, Z. *Člověk známý neznámý*. Praha: Mladá fronta, 1959, s. 469.
- 14.MANN, A.B. *Romský dějepis*. Praha: Fortuna, 2001, s. 48. ISBN 80-7168-762-6.
- 15.MATĚJČEK, Z. aj. *Náhradní rodinná péče*. Praha: Portál, 1999, s. 183. ISBN 80-7178-304-8.
- 16.MATĚJČEK, Z. aj. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 155. ISBN 80-7178-637-3.
- 17.MATOUŠEK, O. aj. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2008, s. 384. ISBN 978-80-7367-502-8.
- 18.MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 2. rozš. a přepr. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 1997, s. 144. ISBN 80-85850-24-9.

- 19.MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003, s. 53, 142, 262, 187. ISBN 80-7178-549-0.
- 20.MIŇHOVÁ, J. *Psychopatologie pro právníky*. 3. rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2006, s. 134. ISBN 80-86898-70-9.
- 21.NAVRÁTIL, P. *Romové v české společnosti*. 1. vyd. Praha: Portál, 2003, s. 223. ISBN 80-7178-741-8.
- 22.NEČAS, C. *Romové v české republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002, s.148. ISBN 80-244-0497-4.
- 23.ROGGE, J.U. *Eltern setzen Grenzen*. Hamburk: Rowohlt Taschenbuch Verlag, GmbH, 1995, s.184. ISBN 80-7178-990-9.
- 24.ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme, jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998, s. 143. ISBN 80-7178-250-5.
- 25.SCHOOLEROVÁ, J.E. *Adopce, vztah založený na slibu*. Praha: Návrat domů, 2002, s. 217. ISBN 80-7255-066-7.
- 26.SVOBODOVÁ, M. *Cikánské děti v náhradní rodinné péči*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1981, s. 123.
- 27.ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007, s. 143. ISBN 978-80-7367-318-5.
- 28.VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. vyd. 4 rozš. a

přepr. vyd. Praha: Portál, 2008, s. 872. ISBN 978-80-7367-414-4.

29. VONDRÁČKOVÁ, E. *Specifické přístupy k výchově romského dítěte v náhradní rodině: bakalářská práce*. Brno: Masarykova univerzita, 2007, s. 104.

30. WERNER, T. *Grundriss Soziale Arbeit*. Opladen: Leske + Budrich, 2002, s. 976. ISBN 3-8100-3319-7.

31. ZELENÝ, S. *Úspěšnost výchovy romských dětí v adoptivních a pěstounských rodinách: diplomová práce*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2010, s. 97.

32. ŽEJDL, J. Romové ve výchovném ústavu pro děti a mládež v Boleticích nad Labem, In BALVÍN, J. aj. *Romové a dětské domovy*. Ústí nad Labem: Hnutí R, 1997, s. 137. ISBN 80-902149-4-0.

## **BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE**

**Jméno a příjmení autora:** Bc. Iveta Jelínková

**Studijní program:** Jednooborové magisterské studium kombinované

**Studijní obor:** Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

**Název práce:** Sociální začlenění a výchova romských dětí v náhradní rodinné péči

**Počet stran bez příloh:** 69

**Celkový počet stran příloh:** 0

**Počet titulů české literatury a pramenů:** 29

**Počet titulů zahraniční literatury a pramenů:** 3

**Počet internetových odkazů:** 0

**Vedoucí práce:** Mgr. Eva Petráková

**Rok dokončení práce:** 2011

## Evidenční list knihovny

Souhlasím s tím, aby má diplomová práce byla využívána ke studijním účelům.

V Praze, dne: 25.8.2011

.....

Uživatel potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto diplomovou práci využije ve své práci, uvede ji v seznamu literatury a bude ji řádně citovat jako jakýkoliv jiný pramen:

<b>jméno a příjmení</b>	<b>adresa</b>	<b>datum</b>	<b>podpis</b>

--	--	--	--

**Posudek vedoucího diplomové práce  
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Bc. Iveta Jelínková

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Sociální začlenění a výchova romských dětí v náhradní rodinné péči

Vedoucí práce: Mgr. Eva Petráková

**Technické parametry práce:**

Počet stránek textu (bez příloh): 69

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 29

**Výběr tématu**

Závažnost tématu

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

	1			
--	---	--	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		2		
--	--	---	--	--

**Formální zpracování**

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		2		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

**Metody práce**

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

0				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

		2		
--	--	---	--	--

**Obsahová kritéria a přínos práce**

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

		2		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

		2		
--	--	---	--	--

\*\* 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	1			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		2		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Jaké problémy vnímáte jako podstatné v práci sociálního pracovníka pracujícího s rodinou, která si osvojuje romské dítě?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Studentka se ve své práci věnuje aktuálnímu tématu výchova a začlenění romských dětí do náhradní rodinné péče. Po stručném definování klíčových pojmů se studentka rozepisuje, poměrně stručně, o historii romského etnika. V následujících kapitolách teoretické části práce se věcně věnuje možnostem náhradní rodinné péče. Škoda, že se studentka bála více prezentovat svůj vlastní názor a zkušenost. Teoretická část diplomové práce je poměrně čtivá, dobře srozumitelná a obsahově plná. Autorka prokazuje, že umí dobře pracovat s odbornou literaturou a v dané problematice se plně orientuje.

Praktickou část tvoří pěkně vypracována a velmi rozsáhlá kazuistika, která obsahuje mnoho podstatných informací bez zavádějících komentářů. V závěru diplomové práce autorka hodnotí problematiku pěstounských rodiny s dítětem romského původu a poukazuje na možné způsoby pomoci těmto rodinám. V závěrečném hodnocení je již patrná osobní zkušenost autorky a její profesionální přístup k danému tématu.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 18.9.2011

  
Mgr. Eva Petráková



**Posudek oponenta diplomové práce  
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Bc. Iveta Jelínková

Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Sociální začlenění a výchova romských dětí v náhradní rodinné péči

oponent\* práce: doc. PhDr. Jaroslav Kořa

**Technické parametry práce:**

Počet stránek textu (bez příloh): 69

Počet stránek příloh: 0

Počet titulů v seznamu literatury: 29

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

**Výběr tématu**

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová přiléhavost tématu

	1			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

		2		
--	--	---	--	--

**Formální zpracování**

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

		2		
--	--	---	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

**Metody práce**

Vhodnost a úroveň použitých metod

		2		
--	--	---	--	--

Využití výzkumných empirických metod

0				
---	--	--	--	--

Využití praktických zkušeností

		2		
--	--	---	--	--

**Obsahová kritéria a přínos práce**

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

--	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

		2		
--	--	---	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

--	--	--	--	--

\*\* 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Návaznost kapitol a subkapitol

		2		
--	--	---	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

		2		
--	--	---	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

S jakými problémy se setkávají žadatelé o osvojení dítěte? S jakými problémy se setkává rodina, která si osvojuje romské dítě? Co znamená vytváření romské identity u dítěte?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Autorka se zaměřila na téma osvojení romských dětí do neromské rodiny. Považovala za vhodné seznámit čtenáře alespoň s krátkou historií romského etnika. Poté se věnovala problémům s osvojením dítěte a nakonec uvedla široce propracovanou kazuistiku rodiny, která si osvojila romské sourozence. K textu práce lze vznést některé připomínky. Především jde o některé ne příliš zdařilé formulace: s. 12: Nemají vlastní stát a žijí roztroušeni vždy mezi majoritním obyvatelstvem. (Ale jsou uznáni jako národ bez vlasti. Mimochodem i v Evropě bychom našli skupiny, které nemají stát – například Makedonci, Baskové, Irové etc.) s. 14: Člověk by měl mít vybudovaný vlastní názor, jenž vychází z vlastního přesvědčení a z vlastních zkušeností. Názory by dle HORVÁTHOVÉ (2002) měly být postaveny na kvalitních základech, které se neobejdou bez znalostí historických souvislostí. S. 16: Kočovným způsobem života podle MANNA (2001) žili nadále pouze olašští Romové, jež od poloviny 19. století žili v postavení otroků v knížectví Valašsko a Moldavsko. (jk: otroctví v Evropě 19. století!?) s. 22: Každý z národů bývá charakteristický svými znaky, jež bývají pro jeho příslušníky typické. Jak uvádí ZELENÝ (2008), jde spíše o rozšířený způsob jednání a chování, o vztahy popisující daný národ pro národy okolní.... Většina národů se v první řadě vymezuje svým jazykem a místem pobytu a dále svou historií, tradicemi a zvyklostmi. S. 24: Dalším specifickým rysem romské rodiny je jejich bydlení... Typickým znakem je též problém „vybydlování“ a devastace bytu. Podle něj lze za pravý důvod „vybydlování“ považovat to, že jimi používané byty jsou gádžovským obydlím, obydlím nemilovaných pánů. Z jejich strany jde tak o projev vzdoru a zoufalství, kdy jsou schopni zničit majetek i sebe. I v současné době lze z výše uvedeným víceméně souhlasit. (Domnívám se, že zde autorka uvádí naprosto nepodloženou spekulaci.) s. 25: Stejně jako každý jiný národ mají i Romové své pozitivní charakteristické vlastnosti. S. 36: Tyto děti prošly těžkým obdobím a mají za sebou náročnou životní historii, často prošly nechtěným těhotenstvím, pobývaly v rodině, jež dlouhodobě neplnila své funkce, či prošly ústavním prostředím se všemi důsledky, jež sebou ústavní výchova nese. Pro všechny tyto důvody by měla být nová rodina na vše velmi připravena. S. 42: Podle LACINOVÉ a ŠKRDLÍKOVÉ (2008) je každá rodina jiná. S. 42: Rodina existuje především proto, aby lidé mohli pečovat o své děti. S. 42: Rodina v dnešní době je klasickým pojetím nukleární rodiny, jež je mnohdy zpochybňována a nahlodávána jinými modely, jako je soužití nesezdaných párů s dítětem, svodné matky nebo homosexuální páry, jež vychovávají osvojené dítě. S. 45: Dle inteligenčních testů bývají podprůměrní... (autorka zapomněla dodat, že jsou na ně často mechanicky aplikovány testy sestavené pro neromskou populaci!)

Je obtížné si představit, jak reálně by osvojitelská rodina měla zajistit to, co je uvedeno na několika místech a závěrech práce: „Důležité pro romské děti vyrůstající v jakékoli formě náhradní rodinné péče je seznámení se se svým původem, měly by vědět, že jsou Romové a měla by být zdravě podporována jejich romská identita.“ (s. 63)

Celkové hodnocení práce: Autorka se pokusila proniknout do velice obtížné a komplikované problematiky, která navíc v sobě nese řadu kulturních a společenských tabu. Až na některé problematické formulace, které spíše plynou z její neobratnosti ve vyjadřování, vcelku problematika zvládla. Nejsilnější částí práce je rozsáhlá kazuistika ilustrující problémy, které mohou nastat při osvojení romských dětí do neromské rodiny. Konec konců s podobnými problémy se setkávaly např. rodiny ve Švédsku, které si osvojovaly děti z dálného Východu etc., neboť podcenily problém hledání identity v období dospívání. Zdá se, že k tomu dochází i v případech romského etnika. Místy autorka mohla být sebevědomější a

nemusela se opírat o citace autorit, zvláště tam, kde parafrázuje banality (viz ukázky uvedené výše). Na práci oceňuji snahu proniknout do narůstající problematiky s osvojováním romských dětí a snahu včlenit tento proces do širších kulturních a společenských souvislostí. Práce splňuje požadavky kladené na diplomové práce – a lze ji doporučit k obhajobě.

---

Doporučení k obhajobě: doporučuji

\*

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis: 9.9.2011



doc. PhDr. Jaroslav Kořa